

Euskara, gertakari soziala

0. DATUEN ITURRIAK ETA ALKANTZUA

Euskara gertakari soziala baiezteko, ez da inongo egiaztapenik behar. Berez konstatatzen da hori. Gertakari honek euskal gizartean aparteko esanahi soziala duela ere zalantza gabekoa da, eta ez soziologoentzat bakarrik, politiko eta herri hone-tako bizilagunen gehiengoarentzat ere bai, noski.

Sarreran iragartzen genuenez, euskararen esanahi soziala argitzeko, zientzi zehaztapen sail batez hornitzeko asmoa dugu.

Euskara gertakari sozial bezala definitzeko, bi datu-iturri hauetara joko dugu:

1. Azkeneko Biztanle-Zentsua, 1981-II-28ko datarekin jaso.

2. Eusko Jaurlaritzako Gizarte-Azterketarako Lantaldearen inkestak.

Azkeneko biztanle-zentsuak lau galdera zituen bere barnean, gizabanakoak bere aldetik zeukan edo ez zeukan euskara erabiltzeko gaitasuna lau mailatan adierazteko: ulertu, mintzatu, irakurri eta

idatzi. Beraz, zentsuko datuek ez dute maila-berezketarik eskainiko alor bakoitzari dagokionez. Halere, zentsuko datu hauek, era elemental batetan bederen, euskara gertakari sozial bezala deskribatzeko aukera eskainiko digute, gizabanakoak beren gaitasun-motoren arabera tipo desberdinetan sailkatuz eta euskarari eragiten dioten prozesuen zirriborroren bat aurreratuz.

Euskara gertakari sozial bezala, berak euskal populazioan duen presentzia, lurralde eta eskualdeetan duen banaketa desberdina, jasaten duen zapalkuntz maila, betetzen dituen funtzioak eta egiten dituen aurrerakada eta atzerakada-prozesuak sakonkiago ezagutzeko, bi inkesta egin ditugu Euskal Komunitate Autonomoko bizilagunen artean.

Lehen inkesta, «Euskararen ezagutza eta erabilera» da, zeinaren interes-puntu nagusia euskararen ezagutza-maila eta erabilpena aurkitzea bait zen, baina baita euskal populazioa eta zati batek bizi dituen erdalduntze-eta euskalduntze-prozesuak ere.

Inkesta hori lau galdesorta alternatiboz osatua zegoen, euskararen aurrean nagusi diren lau jarrera-mota arabera:

1. Euskaldunzaharra.
2. Euskaldunberria.
3. Erdalduna.
4. Euskaldun-ohia.

Bigarren inkesta, «Euskararekiko jarrera»ri zegokion. Inkesta honekin, euskararekiko euskal populazioak dituen jarrera-modu guztiak aurkitu nahi genituen eta bereziki euskararen egoera sozialari buruz inkestatuek egiten zuten definizioa.

Azkeneko inkesta honetan, ez zigun hainbeste axola Euskadiko biztanleriaren mostra errepresentakor bat lortzea, Lurralde Historiko desberdinetako jarrera berezgarriak ezagutzea eta euskararekiko jarreraren tipologia bat eraikitzea baizik. Horregatik, hiru mostra independente hartu genituen (400 gizabanako) Lurralde bakoitzean, baina hori bai, mostra-akatsa minimizatzen saiatuz, eskualde desberdinetan banaketa proportzionala zorrozki egitean oinarrituz, aurrez herri eta auzo bakoitzean inkestatzaileak zoriz, eta bide-sistema bati jarraiki, hautatu behar zituen gizabanakoen sexua eta adina aurremugatzuz. Sistema honek, sistema alea-

torio puruak baino emaitza hobeak eta fidagarriagoak eman ohi ditu.

Mostra-tamaina honek (400 gizabanako), probabilitate-legeen arabera, akats-marjinak ez zuela gaudituko ezein Lurralde Historikotan % 5 espero izateko era ematen zuen. Gure sistema mixto-ari esker, laburtuko ahal genuen akats-marjina.

Hiru Lurralde Historikoetako bakoitzean mostra independente bat hartzeak, nahasi samarra egiten du Komunitate Autonomoko kolektibora ondorioak extrapolatzea; beraz, normalean, Lurralde bakoitzari erreferituko dizkiogu datuak eta dagokion aztapena egin ondoren bakarrik egotziko dizkiogu Komunitate Autonomoari.

«Euskararen ezagutza eta erabilera»ri buruzko inkestak, euskara zenbaterik ezagutu eta hitzegiten duten zehaztea helburu nagusizat izanik, Komunitate Autonomorako emaitza baliozkoak eta fidagarriak eskaintzeko gai izan behar zuen. Horregatik, 2.044 laguneko mostra bat banatu zen, Lurralde bakoitzeko biztanleriari, eta horien barruan eskualde bakoitzeko biztanleriari, proportzionala zena, kolektibitate txikiak (auzoak, elizateak, baserriak, etab.) ez ahazten arreta berezia jarritz.

Mostra honek, Komunitate Autonomoko populazio osoarentzat inferentzia bermatuak egiteko aukera emango zigukeen, %2 baino zertxobait goragoko akats-marjinarekin. Horri aurreko mostra gehitu behar zaio, zeinak, galdesortaren bigarren zatian era berean esku harturik (bi inkestentzat erkidea zen zati hau), 3.224 pertsonako mostra kolektibo komuna ematen bait zigun Komunitate Autonomorako, %2 baino txikiago akats-marjinarekin.

Euskarari gertakari soziala den aldetik begirada bat emango dioguneko kapitulu honek, bada, bi zati izango ditu:

— *lehenengoan*, populazio-zentsuak ekartzen dizkigun datuak agertuko ditugu, euskara erabiltzeko gaitasunaren arabera gizabanakoen tipologia elemental batetara eta berorien eskualdekako banaketa aztertzeraz helduz;

— *bigarrenean*, geure inkestetako datuak aipatuko ditugu, tipologia landuago batzutara eta berorien banaketa geografiko, demografiko, sozial, eta batetara heltzen saiatuz.

Sistema honen aparteko meritua, ahalik eta zabalenik egin arren beti ere mugatua izango den mostra-sondaketa baten emaitzen eta populazio osoari salbuespenik gabe egindako zentsuaren emaitzen artean egiten uzten duen konfrontazioan datza.

Gure atseginerako aurrera dezakegu hemen, alegia bi iturrietako emaitza konparagarriak guztiz bat datozela. Nahikoa izan bedi aipatzea, gure inkesten arabera, euskaraz mintzatzen den populazio-portzentaia 33,10 dela, eta zentsuaren arabera berriz, 32,71 hots, ehuneko 0,4eko diferentzia.

1. EUSKARAREN EZAGUTZA BIZTANLE-ZENTSUAREN ARABERA

Geure «Euskararen ezagutza eta erabilera» deitu inkestaren emaitzak ezin genitzakeen aurkez, azkeneko populazio-zentsuak eskaintzen dizkigun datuen aipamen espresua egiteke. Eta hau bi arrazoiengatik: bata, zentsuak populazio osoaren emaitza globalak eskaintzen dituelako eta beraz, mostra-akatsen erortzeko beldurrik gabe, unitate geografiko txikienez doitasunez hitzegiteko aukera eskaintzen digulako; eta biga, zientzi onetasunak aztertutako populazio-mostraren fidagarritasuna eta errepresentakortasuna ahal den neurrian egiaztatzea eskatzen duelako. Horretarako ezer hoberik ez noski, inkestaren emaitzak zentsuarekin kontrastatzea baino, beti ere, zorrozki konparagarriak diren datuak konparatzen saiatuz noski.

Euskarari gagozkiolarik, azkeneko populazio-zentsuak Komunitate Autonomoko biztanleei, ea *ulertzen, hitzegiten, irakurtzen* edo *idazten* zuten galdetzen zien, galdera bera *gaitasun* edo ahalmenari gehiago zegokiolarik, honen *ariketa* edo praktikan jarzteari baino.

Elealbotasuna edo elebitasuna dagoen lurraldeetan ohizkoa den gizabanakoaren ama-hizkuntzari buruzko galdera falta da gure populazio-zentsuan. Galdera honek, zentsuan egiten diren galderrek kokatzen eta ixten gaituzteneko deskribapen-maila gainditzeko aukera emango liguke. Galdera honek, beste lauekin erlazioaturik, fenomeno soziolinguistiko oso garrantzitsuak azter-

tzeko bide emango liguke, hala nola: gaztelaniak euskararekiko duen menerapen-maila, euskaldunzaharren erdalduntze-prozesu edo eta zenbait talde sozial edo eremu geografikotako euskararen atzerakada, populazioko zenbait sektoreren berreuskalduntze-prozesua geografi esparru hiritarretan bereziki, etab.

Zentsuaren hutsune hauetako batzu, geografi esparru batzutan zuzendu ahal izango ditu gure inkestak hiru Lurralde Historikoe-tan eta hiru hiri-eskualde handietan, adibidez baina nekez gaine-rako eskualdeen eta are gutxiago udalerrien mailan.

Informe hau idazteko unean, Lurralde Historikoari eta Eskualdeari buruz bakarrik erabil ditzakegu «Euskararen ezagutza»z egi-niko lau galderei eman zaizkien erantzunak; bestalde, sexuaz aparte ez dira gaurdaino beste inolako aldagairekin alderatu; euskararen ezagutzaren eta adina, jatorria, lanbidea, ikasketak, iharduera-adarra eta beste hainbat aldagairen arteko erlazioaren azterketa beste aldi batetarako egiteke gelditzen da, beraz.

Zirkunstantzia hauek esplikatzeko dute, Komunitate Autonomoko «Euskararen ezagutza»ri buruz zentsutik jaso diren datuen azterketa hain azalekoa eta apala izatea.

1.1. Zentsuko datuak

1981eko otsaileko populazio-zentsuaren arabera, Komunitate Autonomoko euskaldunen kopurua 700.000ra gerturatu zen, populazioaren ia heren bat zelarik. Zifra hau gehitzera zetozen «ulertu bai, baina hitzegin ez» zutela egiten aitortzen zuten 50.000 pasatxo biztanle, «euskaldun pasibo» dei ditzakegunak.

Datu hauek biltzen dira ondoko koadroan, Lurralde Historikoen arabera nola banatzen diren ere erakutsiz.

Ez dugu inongo zalantzarik, datuok bati baino gehiagori baikorregiak irudituko zaizkiola. Komunitate Autonomoko euskaldunen portzentaia, % 25 edo 27 inguruan lekutzen dela onartu izan ohi da. Datuok beren neurri juxtuan baloratzeko, aitormen pertsonal batetik lortu direla hartu behar da kontutan eta ez gaitasun-azterketa batetik. Konprenigarria da bestalde, euskara ikas-

teko, agian aurrerapenak baino ekinaldi gehiago egin dituen giza-banakoak, bere burua euskalduntzat aitortzeko duen joera. Euskaldunberritasunaren fenomenoak detektatzeko zentsuaren ez-nahikotasuna agerian jarria dugu, gizabanakoaren ama-hizkuntzaz galderarik egiten ez duenez.

Populazioa euskararekiko erlazioaren arabera, lurralde historikoz.
Maiztasun absolutuak eta erlatiboak. 1981-II-28ko zentzua

	Ulertzen dute	Hitzegiten dute	Irakurtzen dute	Idazten dute
Araba	33.743 13,07	29.599 11,46	26.611 10,31	24.105 9,34
Bizkaia	327.127 27,74	297.773 25,25	251.918 21,37	223.902 18,99
Gipuzkoa	391.556 56,54	369.323 53,33	301.835 43,58	272.711 39,38
Komunitate Autonoma	752.426 35,33	696.695 32,71	580.364 27,25	520.718 24,45

«Euskararen ezagutza eta erabilera»ri buruzko gure inkestak, era honetan sailkatzen zizkigun inkestatutako 2.044 gizabanakoak:

	(K)	%
Euskaldunzaharrak	512	25,05
Euskara galdu dutenak	38	1,86
Euskaldunberriak	164	8,02
Erdaldunak	1.330	65,07
	2.044	100,—

Datu hauen arabera, egungo Euskal Komunitate Autonomoko biztanleriaren % 26,91k, gutxi gorabehera, euskara du ama-hizkuntzat eta % 33,07k euskalduntzat aitortzen du bere burua.

Datu hauek zentsu-emaitzekin konparatuz, batzuen eta beste arteko adostasun handia egiaztatzen da eta honek alde batetik baliozkotasuna ematen dio gure inkestari, baina bestalde, zentsu-emaitzak berak ere hobeki interpretatzeko bide ematen digu. Gure inkestaren arabera, euskara gordetzen duten euskaldunzaharrak

populazioaren % 25 bat dira. Hauei euskaldunberriak gehitu behar zaizkie, % 8 ere izatera hel litezkeenak. Baina benetan garrantzitsua, euskaldunberri hauek bereganatutako ezagutza- eta gaitasun-maila detektatzea da.

Hasteko esan dezakegu, euskaldunberri hauen erdiek, zertxobait baino ez dutela hitzegiten. Aurrerago ikusiko dugunez, % 31,5 dira euskaldun jendeak hitzegiten duena ulertzeko gai direnak, zeintzuri % 48,5 bat gehi bait genieziaieke «zerbait zailtasunez» ulertzen dutenen kopuru bezala. Euskaraz hitzegin behar bada, % 38 bat badago erraztasun dexentez egiten duena.

Datu hauek baloratuz, benetako euskaldun berriak, izen honen pean sartzen direnen % 50 inguru direla esatera ausartuko ginateke. Hau egia izanez gero, Euskal Komunitate Autonomoko euskaldunak bertako biztanleriaren % 29,1 direla gutxi gorabehera ondorioztatu beharko genuke, sei euskaldun zaharreko euskaldun berri bat aurki daitekeelarik.

1.2. Euskara erabiltzeko gaitasunaren tipologia

Euskararen inguruko zentsuko lau galderek, Komunitate Autonomoko biztanleriaren tipologia bat bururatzeko aukera ematen digute, berorien euskararen ezagutza-mailaren arabera. Tipologia hau baliozkoa izango da «ulertu, mintzatu, irakurri eta idatzi» eskalogramaren baliozkotasuna onartzen dugun neurrian. Ez dago inongo zalantzarik, noski, euskara ikasteko sistema jakin bat jarraitzeagatik, mintzatzeko ulertzeko baino, edo irakurtzeko eta idazteko mintzatzeko eta ulertzeko baino gaitasun handiagoa garatu ahal izan dutela.

Salbuespen hau eginik, goazen gizabanako-mota desberdinen definizioa ematera, euskara erabiltzeko gaitasun-mailaren arabera:

1. *Euskaldun alfabetatua*: euskaraz idazteko gai den oro izango da. Irakurri, mintzatu eta ulertzeko gaitzat ematen dugu.
2. *Euskaldun erdialfabetatua*: ulertu, mintzatu eta irakurtzeko gai izan arren, euskaraz idazten ez dakiena izango da.
3. *Euskaldun ez-alfabetatua*: ulertu eta mintzatzeko gai dena, baina irakurtzen eta idazten ez dakiena definitzen dugu honela.

4. *Euskaldun pasiboa*: besteek esaten dutena ulertzeko gai da, baina ez daki euskaraz mintzatzen, ez irakurtzen eta ez idazten.

5. *Erdalduna*: Lau gaitasunetatik bat ere bereganatu ez duena.

Hauek, bistan da, bost tipo puruak dira, eskalograman ezarritako mailaketari doitzen zaizkionak hain zuzen ere. Beste tipo posibleak, akastunak, aipatu mailaketari doitzen ez zaizkionak, gizabanako bakoitzaren erantzunak zentsuko lau galderekin erlazionatzean bakarrik detektatu ahal izango genituzke. Bitartean, gizabanako atipiko hauek, lehen lau tipo puruen artean nahasirik agertuko dira.

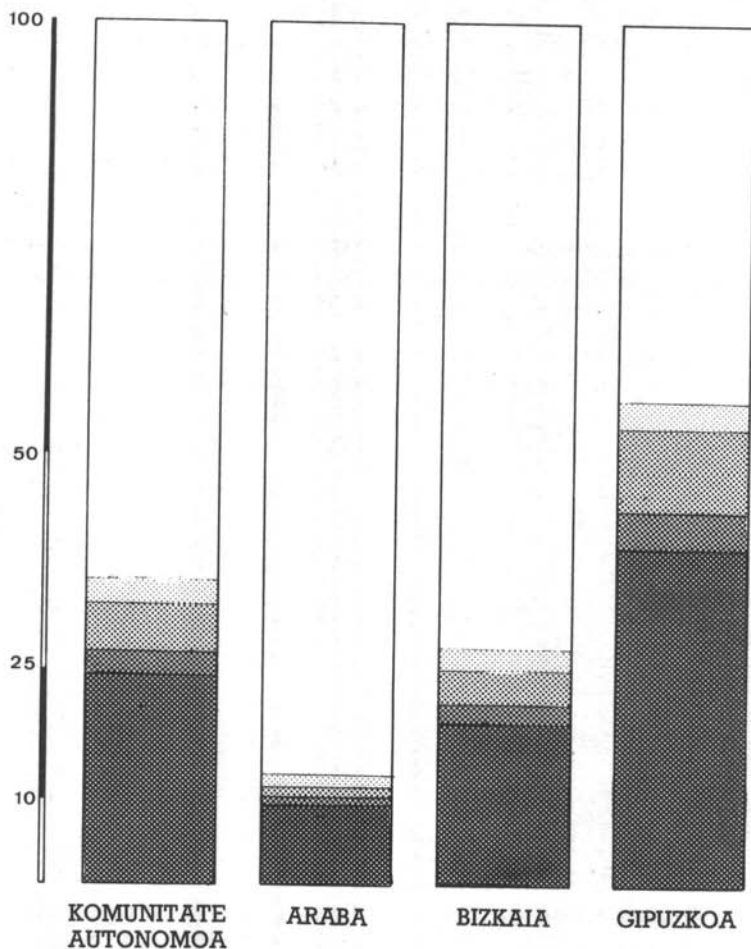
Lehen aipatutako bost tipoen arabera, Komunitate Autonomoko eta Lurralde bakoitzeko biztanleak nola banatzen diren erakusten da ondoko koadroan eta grafikoan.

Komunitate Autonomoko eta hiru Lurraldeetako biztanleen sailkapena, euskara erabiltzeko duten gaitasun-mailaren arabera %

	Komunitate Autonomoa	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa
Euskaldun alfabetatua	24,45	9,34	18,99	39,38
Euskaldun erdialfabetatua	2,80	0,97	2,38	4,21
Euskaldun ez-alfabetatua	5,46	1,16	3,89	9,74
Euskaldun pasiboa	2,62	1,60	2,49	3,21
Erdalduna	64,67	86,93	72,26	43,46
	100,-	100,-	100-	100-

Koadro honen aurrean, euskaldunen portzentaian sobera eza-gunak diren lurraldearteko diferentzia handiei buruz atentzioa dei genezake. Baina agian, eritzi orokortu baten aurka doalako batik bat, euskaldunen gehiengoak bere burua alfabetatutzat jotzearen datua, hots, euskaraz irakurri eta idazteko gaitasuna beren buruei gaineratzea da interesgarriena. Honek, Komunitate Autonomoan milioi-erdi euskaldun alfabetatu baino gehiago dagoela ematen du

EUSKAL KOMUNITATE AUTONOMOKO ETA HIRU LURRALDEETAKO POPULAZIOAREN PORTZENTAIK, EUSKARA ERABILTZEKO DUTEN GAITASUN-MAILAREN ARABERA

○ ERDILDUNAK

◐ EUSKALDUN PASIBOAK

◑ EUSKALDUN EZ-ALFABETATUAK

◒ EUSKALDUN ERDI-ALFABETATUAK

◓ EUSKALDUN ALFABETATUAK

eta hori datu baikorregia da komunikabide idatzien bezeria potentziala baloratzeko orduan.

Interesgarria iruditzen zaigu baita ere adieraztea, alegia, euskaldun erdialfabetatu, ez-alfabetatu edo pasiboen proportzioa lurralderik euskaldunenetan handiagoa dela; baina, halere, pasiboek populazio euskaldunari buruz errepresentatzen duten proportzioaren eta euskal hiztunen proportzioaren arteko erlazioa alderantzizko bihurtzen dela. Beraz, euskaldunak gutxitzen diren lekuan, kategoria honen barnean pasiboen pisu erlatiboa ugaldtu egiten dela baieztatu dezakegu.

Eskualde desberdinetako biztanleen banaketa portzentualak euskara erabiltzeko gaitasunaren edo euskararen ezagutzaren araberako bost tipoetan, ondorengo gertakariak agertzen ditu:

1.- Euskaldun alfabetatuak gehiengo izaten jarraitzen dute Komunitate Autonomoko lau eskualdetan: Urola-Kostaldean, Markina-Ondarroan, Tolosaldean eta Gernika-Bermeon:

2.- Beste bost eskualdetan: Goierri, Deba Garaia, Deba Behera, Durangaldea eta Gaminiz-Mungian, euskaldun alfabetatuak, biztalegoaren heren batetik erdira bitartean daude:

3.-Euskaldun guztien kopurua ez da % 10era heltzen Arabako Errioxa, Mendialdea, Ibarrek eta Kantaurialdea eskualdeetan, ez eta Bizkaiko Enkartzazioetan ere, hau da, egungo Euskal Komunitate Autonomoko eskualderik periferikoenetan, hots, Burgos eta Errioxatik gertuenetan;

4.- Arabako bi eskualderik euskaldunenak, Gorbeia Inguruak, Aramaioko euskaldunzaharrei esker, eta Lautada dira, non euskaldunak mugimendu bikoitze baten fruitu bait dira: bata demografiakoa, euskaldunzaharren lekualdaketa, bereziki Deba Garai eta Beheretik; bigarrena soziolinguistikoa, berreuskalduntze-prozesuak zentru hiritarretan landatarretan baino intzidentzia handiagoa izatea. Gasteizi bere ingurunean, Bilbo eta Donostiaren aldean oso paper desberdina jokatzeko suertatu zaio euskararekin. Bilbo eta Donostia erdalduntze-prozesuaren biktimak eta aldi berean liderrak izan dira, eta orain berreuskalduntze-prozesu baten bultzatzaileak badira ere, eta agian Gasteiz baino gehiago, gertakari honek ez die uzten beren ingurunearekiko abantailik hartzen euskal hiztunei dagozkien estatistiketan. Gasteiz alderantziz, Ara-

maioaren salbuespenarekin, udalerrri arabarren buru jarri da euskaldun-proporzioan eta arabar euskaldunik gehienak Gasteizen daudela baieza daiteke;

Komunitate Autonomoko eskualde desberdinetako biztanleen sailkapena, euskara erabiltzeko duten gaitasun-mailaren arabera

	Euskaldun alfabetuak	Euskaldun Erdialfabetuak	Euskaldun ez-alfabetuak	Euskaldun pasiboak	Erdaldunak
ARABA					
Kantaurialdea.....	5,98	0,66	2,12	0,96	90,28
Gorbeia Inguruak.....	26,30	2,66	6,58	1,28	63,18
Arabako Lautada.....	10,07	1,05	0,90	1,82	86,16
Mendialdea	1,54	0,19	0,93	1,07	96,27
Errioxa.....	1,85	0,10	0,30	0,20	97,55
Ibarrak.....	2,32	0,14	0,14	0,52	96,88
BIZKAIA					
Gaminiz-Mungia	34,99	7,88	15,09	3,75	38,29
Gernika-Bermeo.....	53,45	7,03	18,58	3,04	17,90
Durangaldea.....	35,47	3,57	7,36	3,01	50,59
Markina-Ondarroa	61,73	5,94	17,89	2,68	11,74
Arrati-Ibaizabal.....	29,28	9,10	16,05	2,40	43,17
Enkartzioak.....	6,11	0,45	—	1,02	92,42
Bilbo Handia.....	13,99	1,63	1,84	2,42	80,13
GIPUZKOA					
Deba Garaia.....	44,75	5,73	11,58	2,92	35,02
Deba Beherea.....	43,86	5,85	11,30	3,48	35,51
Urola-Kostaldea	63,99	4,43	11,64	2,82	17,12
Goierri.....	45,05	3,81	9,65	2,47	39,02
Tolosaldea.....	57,99	4,80	12,12	2,74	22,35
Donostialdea.....	31,83	3,79	8,42	3,75	52,21
Bidasoa Behera.....	23,29	2,76	9,33	2,10	62,52

5.- Markina-Ondarroan hamar biztanletik bederatzik badakite euskaraz. Hamarretik zortzi inguruk, badakite Urola-Kostaldean, Gernika-Bermeon eta Tolosaldean. Etorkin-proporzio eskaseko eskualdeak dira eta honek erraztu du euskararen iraupena;

6.- Bilbo Handia oso gaztelaniaztaturik dago, hamar biztanle-tik zortzik ez bait daki euskaraz;

7.- Bidasoa Beherea, Irun bereziki, Gipuzkoako eskualderik gaztelaniaztatuena da, euskal hiztunak hamarretik lauera ere hel-tzen ez direlarik.

1.3. Alfabetatze-Indizeak

Orain euskararen ezagutzarekiko zentsuko lau galderen eran-tzun globalak erlazionatzen baditugu, zenbait zatidura edo ko-ziente lortuko dugu eta horietatik hiru esanguratsuenak aukera-tuko ditugu:

1. *Alfabetatze-indizea*: euskaraz idazten dutenen eta mintza-tzen direnen arteko zatidura.

2. *Erdialfabetatze-indizea*: irakurtzen bai baina idazten ez da-kitenen eta mintzatzen direnen arteko zatidura.

3. *Euskararen prozesuaren indizea*: euskara ulertzen dutenen eta euskaraz mintzatzen dakitenen arteko zatidura.

Bi lehen zatidurek interpretazio argia dute: Komunitate Auto-nomoko euskaldunen alfabetatze-maila nabarmentzen dute eta, beraz, lurraldearteko eta eskualdearteko diferentziak nabarmen-tzen dituzte.

Hirugarrenak, ordea, esanahi anbiguoagoa du, eta interpretazio zailagoa aurkako zeinuko bi prozesu biltzen edo nahasten ditue-nez:

1. *euskaraz mintzatzeko gaitasunaren galera*, ulermena gordez, lehengo euskaldunei dagokienean. Indize honek, bada, *euskararen atzerakada* adieraziko luke eta prozesu hori zein eskualdetan den bortitzagoa aurkitzen lagunduko liguke;

2. euskara mintzaturik ulertzeko, baina ez mintzatzeko, *gaitasu-naren lorpena*. Indize hau, *euskararen aurrerapenaren* adierazpena eta islada izango litzateke.

Bi prozesuen banaketa, «euskara ulertu bai baina mintzatzen ez dakitenen» egoeran aurkitzen diren gizabanakoen abiapuntua eza-

Alfabetatzearen, erdialfabetatzearen eta euskararen prozesuaren indizeak Komunitate Autonomoan, lurraldeka eta eskualdeka

	Alfabetatze- -indizea	Erdialfabetatze- -indizea	Euskararen prozesuaren indizea
Komunitate Autonomoa75	.83	1,08
ARABA	.81	.90	1,14
Kantaurialdea.....	.68	.76	1,11
Gorbeia Inguruak74	.81	1,04
Arabako Lautada84	.92	1,15
Mendialdea58	.65	1,40
Errioxa82	.86	1,09
Ibarrak.....	.85	.95	1,20
BIZKAIA	.75	.85	1,10
Gaminiz-Mungia.....	.60	.74	1,07
Gernika-Bermeo.....	.68	.76	1,04
Durangaldea76	.84	1,06
Markina-Ondarroa.....	.72	.79	1,03
Arrati-Ibaizabal.....	.54	.71	1,04
Enkartzioak95	1,02	1,18
Bilbo Handia80	.89	1,14
GIPUZKOA	.74	.82	1,06
Deba Garaia.....	.72	.81	1,05
Deba Beherea.....	.72	.81	1,06
Urola-Kostaldea.....	.80	.85	1,04
Goierri.....	.77	.84	1,04
Tolosaldea.....	.77	.84	1,04
Donostialdea.....	.72	.81	1,09
Bidasoa Beherea.....	.66	.74	1,06

Iturria: 1981eko Populazio-Zentsua
Lanketa, autorearena

gutz bakarrik litzateke posible. Honek gizabanakoen ama-hizkuntzarekiko galdera eskatuko luke eta hau zentsuak zabarkeriaz ahaztu egin zuen.

Bestalde, ezinezkoa da baita, balantze edo saldoaren sistemaren bidez, bi prozesuetako bakoitzaren garrantzia zehaztea ere, izan ere biek emaitza berbera ematera jotzen bait dute: hiztun-kopuruaren gainetik dagoen ulertzaile-kopuruaren gehiegizta alegia. Horregatik, beti ere 1ez goitiko indizea espero dugu. 1etik gorako gehiegizta hori, prozesuetako bakoitzak zati desberdin eta ezezagunetan bereganatuko du.

Azkeneko indize honen anbiguotasuna kontuan izanik, horretaz ez dugu inongo komentariarik egingo, nahiz eta berorren konstantzia utzi, argitze aldera, ondorengo koadroan, populazio euskaldunaren alfabetatze-mailaren bi indizeekin batera.

Alfabetatze-indizeei dagokienez, xehetasunik esanguratsuenak bezala ondorengo hauek seinala ditzakegu:

1. populazio euskaldunaren % 75 alfabetaturik dago. % 17k ez daki euskaraz irakurtzen ere;

2. alfabetatuen proportzioa gutxien euskalduna den lurraldean da handiena, Araban, seguruenik ere euskaldun berrien pisu erlatibo handiagoagatik eta agian euskaldunzaharrak beste bi lurraldeetatik etorriak, gazteagoak izateagatik;

3. bide berean aipa daiteke Enkartazioen kasua ere, non euskal hiztunen zatirik handiena euskaldunberriena bait da; beraz, alfabetatze-indizeak oso altuak dira eta irakurtzeko gaitasuna sentitzen dutenen kopuruak, mintzatzeko ausardia eta gaitasuna dutenena gainditzen du;

4. Arrati-Ibaizabal eta Gaminiz-Mungia, euskaldun hiztunen areako eskualde gutxien alfabetatuak izateagatik nabarmentzen dira, Urola-Kostaldea gehien alfabetatua izango litzatekeelarik.

1.4. Bi sexuen arteko diferentziak

Hasieran esaten genuen bezala, sexua da une honetara arte euskararen ezagutzarekiko zentsuko lau galderen erantzunekin erlazio naturiko aldagai bakarra. Dena dela, ez dugu uste sexuak deus esplikaturiko digunik. Beraz, ez dugu hartzen aldagai esplikatzailetzat, beren sorkuntzan eta izakeran, pentsakeran edo ihardukeran faktore sozial askoren eragina hartzen duten bi talde edo kategoria

sozialen elementu diferentziatzailetzat baizik. Gerta daiteke, adibidez, emakumezkoek gizonetzkoek baino adin handiagoa izatea, adintsuen artean bertakoen eta euskaldunen proportzioa handiagoa agertzea.

Horregatik, egungo datuen ez-nahikotasunaren eta beste aldagai batzu neutraltzeko ezintasunaren aurrean eta, beraz, benetako faktore explikatzaileak identifikatu ezinean, interes deskribatzaile soil batez mugitzen gara une honetan.

Komunitate Autonomoko eta hiru lurraldeetako gizon eta emakumezkoak beren euskararekiko gaitasunaren arabera sailkatuz hasiko gara, ondoren, lehenago erabilitako hiru indizeak kalkulatzera iristeko.

Komunitate Autonomoko eta hiru Lurraldeetako gizonetzko eta emakumezkoen sailkapena, euskara erabiltzeko duten gaitasunaren arabera

	Komunitate Autonomoa		ARABA		BIZKAIA		GIPUZKOA	
	Giz.	Emak.	Giz.	Emak.	Giz.	Emak.	Giz.	Emak.
Euskaldun alfabetatuak	24,13	24,76	9,27	9,40	18,71	19,26	38,91	39,83
Euskaldun erdialfabetatuak	2,80	2,80	1,04	0,90	2,43	2,32	4,09	4,32
Euskaldun ez-alfabetatuak	5,36	5,56	1,14	1,17	3,76	4,01	9,67	9,82
Euskaldun pasiboak	2,90	2,34	1,77	1,44	2,78	2,21	3,54	2,89
Erdaldunak	64,81	64,54	86,77	87,09	72,32	72,19	43,80	43,14
	100-	100-	100-	100-	100-	100-	100-	100-

Datu hauen aurrean, ez dirudi euskararen ezagutza-mailan bi sexuen artean diferentzia garrantzitsurik dagoela baieztatu daiteke-

nik, ez Komunitate Autonomo osoan eta ez Lurralde Historikoe-
tako bakoitzean ere.

*Alfabetatze-Indizeak sexuaren arabera, Komunitate Autonomoan
eta hiru Lurraldeetan*

		Alfabetatze- -indizeak	Erdialfabetatze- -indizeak
Komunitate Autonomoa	{ Gizonezkoak	747	834
	{ Emakumezkoak	748	832
Araba	{ Gizonezkoak	810	900
	{ Emakumezkoak	819	898
Bizkaia	{ Gizonezkoak	751	849
	{ Emakumezkoak	752	843
Gipuzkoa	{ Gizonezkoak	739	816
	{ Emakumezkoak	738	818

Hemen ere ez da inongo berezketarik nabari gizonezkoen eta emakumezkoen artean aurkeztutako bi alfabetatze-indizeetan, ez Komunitate Autonomoan ez eta Lurralde Historikoz ere. Honela bada, zentsuko datuen argitara, sexua aldagai ezteus bezala ager-
tzen da euskararen ezagutzarekiko.

2. EUSKARAREN EZAUGARRIAK, GERTAKARI SOZIAL BEZALA

Sarrera amaitzean, «euskara, diglosia marginaleko egoeran da-
goen eta oraindik oso geldia eta ahula den zuzpertzte-prozesua
hasten ari den gertakari sozial *minoritario*, *zaticatu*, eta *desegitu-
ratua*» delako baieztapena ezartzen genuen lan-hipotesizat.

Une honetan, hipotesiaren lehenengo hiru alderdiak —gerta-
kari minoritarioa, zaticatua eta desegituratua dela euskara, alegia—
egiaztatzeko lanari heltzen diogu. Beste bi alderdiak hurrengo ka-
pituluan ukituko dira, bata euskaldunzaharrek eta euskaldunbe-

riek egiten duten euskararen erabilera aztertzerakoan eta bestea «berrien» euskalduntzeaz hitzegitean.

Euskararen ezagutzaren eta erabileraren berreskuratze honi, beste kapitulu batetan berreskuratze sinbolikoa erantsiko zaio, zeina Komunitate Autonomoan gaur egiten den euskararen egoeraren definizio berriaren bidez aztertuko bait dugu.

2.1. Gertakari sozial minoritarioa

Euskaldunak, minorian aurkitzen dira beren herrian, Euskadin. Euskara gutxiagotasun nabarmenean aurkitzen da bere sorterrian bertan eta 1979ko Autonomi Estatutuak bakarrik ezagutu dio ofizialkidetasuna Komunitate Autonomoan. Bestalde, lurralde eta eskualde desberdinetan duen presentzia sozialak, alde nabarmenak agertzen ditu zentsuko datuek erakutsi duten eran.

Gure «Euskararen ezagutza eta erabilera» inkestaren arabera, Komunitate Autonomoko biztanleriaren % 26,91k bakarrik du euskara bere ama-hizkuntzatzat, edo berdina dena, 4 biztanletik bakarra da euskalduna⁰

Euskal populazioa ama-hizkuntzaren araberrako taldetan (A.H.T.) berezte honek, alde handiak ditu Komunitate Autonomoko hiru Lurraldeetan, baina halere euskaldunak hiruetan gu-

Komunitate Autonomoko eta hiru lurralde historikoetako populazioaren banaketa, ama-hizkuntzaren araberratako taldeetan (A.H.T.)

		Araba	Bizkaia	Gipuzkoa	Komunitate Autonomoa
A.H.T.	{ Euskarazkoa	12,2	21,6	42,5	26,9
	{ Erdarazkoa	87,8	78,4	57,5	73,1
		100,- (K)	100,- (K)	100,- (K)	100,- (K)
		287	1.108	649	2.044

txiengo garbian aurkitzen direla ez dago zalantza-izpirik. Eskualde-mailara jaitsi beharra egongo litzateke, gehiengo euskalduna duten biztalde-multzoak aurkitzeko.

Euskararen minoritario izate hau, mende honetako hirugarren laurdenean bizkortu da Bizkaia eta Gipuzkoan etorkinen uholdearen eraginez, Araban aldiz Euskadiko beste leku batzutako euskaldunen etorria dela eta baretzen ari den bitartean.

2.1.1. Euskaldun gutxiengoa definitzen duten ezaugarriak

Jakin berria dugu Komunitate Autonomoko hiru Lurralde Historikoetako bakoitzean den euskaldunen proportzioa. Baina ondorengo hauen antzeko galdera asko planteatzen zaizkigu:

— Non aurkitzen dira euskaldunak?

— Zer dira euskaldunak: gizonetzkoak ala emakumezkoak, gazteak ala zaharrak, bertakoak ala etorkinak?

— Zein egunkari irakurtzen dute edo zein irrati entzuten dute sarrienik?

— Zein ikasketa-maila lortu dute?

Gai hauek, batera hartuta, euskaldunaren profil soziologikoa zehazteko aukera eskaintzen digute. Hona bada hemen galdera horientzako erantzunak:

1. Euskal Komunitate Autonomoko euskaldunen erdiak Gipuzkoan bizi dira (% 50,2). Bizkaiak, askoz ere populazio handiagoa izan arren, berorien % 43,4 bakarrik ditu. Arabari dagokionez, Komunitate Autonomoan bizi diren euskaldunen % 6,4 gelditzen zaizkio.

2. Euskaldunen artean, emakumezkoak dute gehiengoa (% 54,9), dagokien baino 3,5 bat puntu gehiago. Hemendik ez da ondorioztatzen, ordea, norbaitek tentazioa izan dezakeen arren, euskara emakumezkoek gizonetzkoek baino gehiago kontserbatzen dutenik, baizik eta gertakari hau, etorkinen artean bertakoen artean baino gizonetzko-tasa handiagoa izateak hobeki explika bait lezake.

3. Euskaldunek, erdaldunek baino zaharragoak izateko joera dute. Litekeena da erlazio hau ere, bertakoen eta etorkinen adinaren arabera banaketa desberdin batez nahasirik aurkitzea.

Ondoko grafikoan egiazta daiteke, bai euskaldunek gutxiengoa osatzen dutela eta bai erdaldunak nabarmenkiro gazteagoak direla ere.

4. Euskaldunik gehienak (% 96,7) bertakoak dira, bertan jaio-tako gurasoen seme-alabak. Erdiak baino zertxobait gehiago Gipuzkoan jaio dira eta % 43,3 Bizkaian.

5. Euskaldunen egunkaririk gogozkoenak. *Deia* eta *Egin* dira, bien artean eta hein berean % 60 hartzen dutelarik. Ondoren *El Diario Vasco* eta *El Correo Español* datoz lehentasunezko ordenan, bien artean % 30 daramatelarik (proportzio desberdinean, baina *El Diario Vasco*-ren mesedetan). Gelditzen den % 10ak edo ez du inoiz egunkaririk irakurtzen, edo beste komunikabide batzutarra jotzen du.

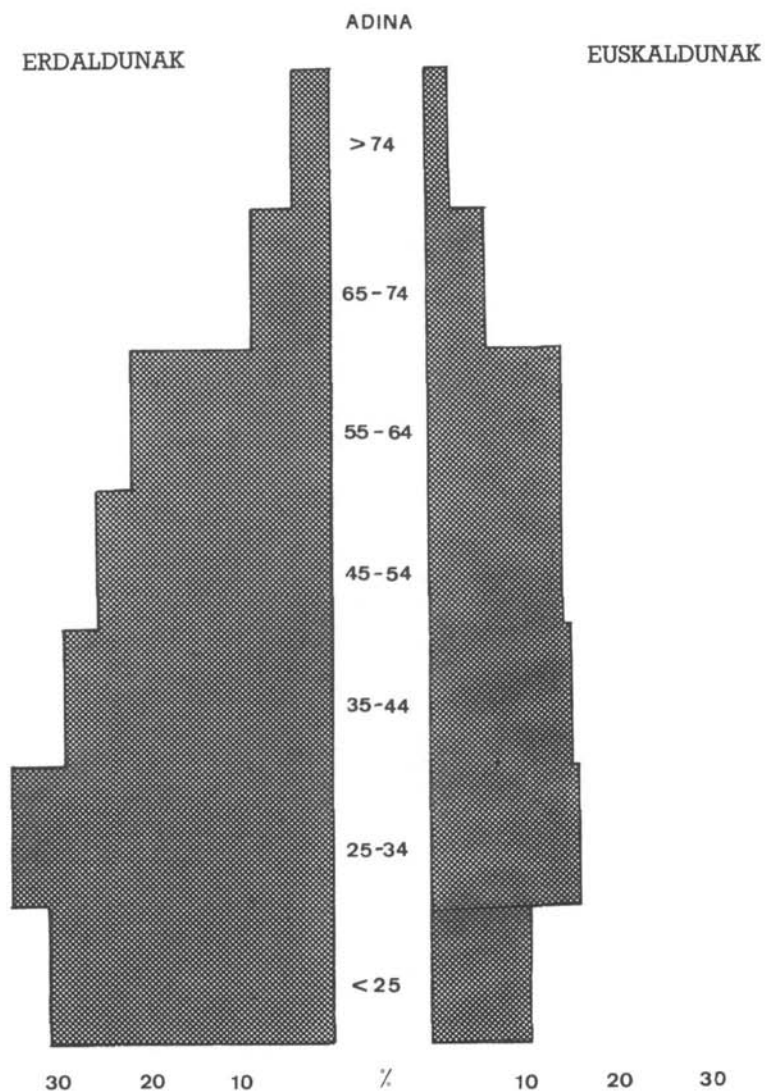
6. Herri Irratia da euskaldunen irratia, zeren eta hirutatik bi berorretara makurtzen bait dira, S.E.R. delakoa erdaldunen gogozkoena den bitartean.

7. Euskaldunak, erdaldunak baino ikasketa formal urriagoa izan du, ondorengo koadroan ikus daitekeenez:

Ikasketak	Euskaldunak	Erdaldunak
Bat ere ez, lehen mailakoak	70,9	63,4
Lanbide-Heziketa	10,7	11,5
Goimailako batxilergoa	9,3	10,1
Erdimailako ikasketak	5,1	6,3
Goimailako ikasketak	5,8	8,6
	100-	100-

Halere, ez da errazki ondorioztatu behar, euskaldunek ikasketak egiteko joera txikiagoa dutela; izan ere, eta probabilitate osoz, batzuen eta besteen arteko ikaste-mailaren diferentzia hau, lehen iradokienez, euskaldunak erdaldunak baino ondotoz zaharragoak izatearekin explikatzen bait da.

KOMUNITATE AUTONOMOKO POPULAZIOAREN
BANAKETA, ADINA ETA AMA-HIZKUNTZAREN
ARABERAKO TALDEA KONTUTAN HARTUZ

Euskaldunek erdimailako eta goimailako ikasketetarako sarbide gutxiago izana, adin-talde desberdinetan euskaldunen eta erdaldunen banaketa desberdina izateagatik ote den ala ez jakitearren eta zalantzetatik irteteko, ezer hobea ez noski adinaren aldagaia neutralizatzea, hau da, gertakari hau zazpi adin-taldek bakoitzean errepikatzen den ala ez aztertzea baino.

ADINA														
	18-24		25-34		35-44		45-54		55-64		65-74		74	
	Eusk.	Erd.	Eusk.	Erd.	Eusk.	Erd.	Eusk.	Erd.	Eusk.	Erd.	Eusk.	Erd.	Eusk.	Erd.
Lehen mailakoak	30,4	24,4	51,9	50,4	63,0	62,5	85,3	86,2	91,7	88,7	96,3	91,6	100,0	92,1
Lanbide-Heziketa	29,0	23,3	17,0	16,2	13,0	10,3	5,3	4,3	2,1	4,7	1,9	3,6	—	2,6
Goimailako batxilergoa	23,2	26,0	10,4	11,0	10,0	10,0	2,1	2,4	2,1	3,3	—	3,6	—	—
Erdimailako ikasketak	4,3	8,4	9,4	8,4	8,0	8,9	5,3	4,7	1,0	2,4	1,9	—	—	2,6
Goimailako ikasketak	13,0	16,4	11,3	13,9	6,0	8,2	2,1	2,4	3,1	2,4	—	1,2	—	2,6
	100 (k) 69	100 (k) 262	100 (k) 106	100 (k) 345	100 (k) 100	100 (k) 291	100 (k) 95	100 (k) 253	100 (k) 96	100 (k) 212	100 (k) 54	100 (k) 83	100 (k) 27	100 (k) 38

Eusk. = Euskaldunak
Erd. = Erdaldunak

Taula hau sorpresa bat izan da guretzat. Adin-talde desberdinetan, behekoetan bereziki, euskaldunek eta erdaldunek kideko instrukzio-maila erakutsiko zutela uste genuen. Eta hona hemen, 18 urtetik 24erako taldean, hain zuzen ere, erdaldunek euskaldunen gain abantail handiagoa hartzen dutela, adin-talde altu samarretan, 45etik 64 urterakoan, berdintasuna ia osoa den bitartean.

Honek, noski, geure supostuak zerbait aldatzera behartzen gaitu, zeren eta populazio osoari begira aurkitzen genuen diferentzia areagotu egin bait da 25 urtez beherakoen artean, hain zuzen ere oraindik ikasten ari direnen edo ikasketak amaitu berriak dituztenen artean.

Lehenik, zalantza guztietatik kanpora gelditzen da, gaurrengungo gaztetxo euskaldunek, erdaldunek baino ikaskuntza formal urriagoa daukatela. Hau gertatzearen arrazoiak irudipen hutsaren mailan aurkitzen dira guretzat oraindik.

Gazte euskaldunek ikasketetarako sarbide urriagoa dutelako gertakaria ezarri ondoren, nola explikatzen da beste adin-taldeetan diferentziarik ez agertzea edo, hobeki esanik dena, diferentzia horiek askoz gutxiago nabariak izatea? Gure interpretazio partikularra da, diferentzia hori, bertakoen eta etorkinen populazio-kategoria horien konposaketa bereziagatik ezkutaturik aurkitzen dela. Explikatzen saiatuko gara: bertakoen artean erdaldunek euskaldunek baino irakaskuntza formal luzeagoa hartzen zutela pentsatzen dugu. Erdaldunak hiri-giroan bizi ziren eta hezkuntzako erakundeetarako sarbide-aukera gehiago zuten. Euskaldunek eskualderik baserriarretenan bizitzeko joera zuten eta honek hizkuntzazko zailtasunari zailtasun berri bat eransten zion instrukzio-maila altuetara sarbiderik izateko. Gerraostean heldutako etorkin-uholdeak, gure adin-piramideetan 35 eta 70 urteen artean lekutuak batik bat eta berorietako gehienek instrukzio-maila elementala izanik, euskaldunen eta erdaldunen instrukzio-mailan diferentzia nabarmenik ez agertzea dakar.

Beraz, fenomeno hau explikatzeko, hiru populazio-talderekin kontatu behar da:

- bertako erdaldunak, eskolatuagoak,
- bertako eskaldunak, gutxiago eskolatuak,
- etorkinak, gehienak lehen mailako ikasketak amaitu gabeak eta gutxi batzuek, administrazio eta irakaskuntzakoak, oso eskolatuak.

Oraindik ere beste datu bat hartu behar dugu kontutan beheko taldeko desberdintasuna explikatzeko. Adin horretan, bertako ez diren gurasoen bertako seme-alaben proportzio handia dago. Dirudenez, eta beste azterketa batzuren bidez dakigunez, bertakoek bezain helburu garaiak agertzen dituzte hazkuntza mailan.

Puntu honetara heldurik, bidezkoa dirudi iritsitako instrukzio-mailan bertako euskaldunen eta erdaldunen artean agertzen diren diferentziak aztertzea. Baina ez ditugu bertako guztiak hartuko, baizik eta aita eta ama bertakoak dituztenak bakarrik.

Bertako gurasoak dituzten bertako euskaldunek eta erdaldunek iritsitako instrukzio-maila

	Euskaldunak	Erdaldunak
Lehen mailakoak.....	71,3	55,8
Lanbide-Heriketa.....	10,8	12,8
Goimailako batxilergoa.....	7,-	12,4
Erdimailako ikasketak.....	5,1	8,3
Goimailako ikasketak.....	5,8	10,7
	100,-	100,-
	(k)	(k)
	530	654

Gargi dagoela dirudi, beraz, bertako euskal populazioa deienezakeenaren barnean, alde nabaria dagoela batzuek eta besteek lortutako instrukzio-mailan, ama-hizkuntzaren arabera zein taldetan sartzen diren kontu. Nolanahi ere, azterketa hau geroagoko urratsen bidez osa liteke, 18 urtetik 24erako taldean horren alde handia mantentzen ote den ikusiz, landa/hiri faktorea etab. sareraziz. Halere, ez du inolako kontsideraziok deuseztatuko, euskaldunak ikasketak formalei dagokienez bertako populazio erdaldunen atzetik gelditu izan direla.

2.1.2. Zeintzu dira euskaldunagoak?

Orain arte, euskaldun gutxiengoa definitzen duten ezaugarriez aritu gara. Alabaina, datu hauek berebere beste ikuspuntu bat ere onartzen dute, beste galdera-mota bati erantzuna eskainiko liokeena. Zeintzu dira gizabanako bat euskalduna dela expilikatzen edo auresaten laguntzen duten aldagaiak? Zeintzuk dituzte euskaldun izateko probabilitaterik handienak? Zeintzu dira euskaldunagoak:

- gizonezkoak ala emakumezkoak,
- gazteak ala zaharrak,
- bertakoak ala etorkinak,
- *Deia*-ren, *Egin*-en ala *El Correo*-ren irakurleak,

Populazio-kategoria desberdinetako euskaldunen eta erdaldunen portzentaiak

	Euskal- dunak	Erdal- dunak		Euskal- dunak	Erdal- dunak
BIZILEKUA			ENTZUTEN DEN		
Araba	12,2	87,8	IRRATIA		
Bizkaia	21,6	78,4	S.E.R.	17,-	83,-
Gipuzkoa	42,5	57,5	Herri Irratia	47,5	52,5
SEXUA			Radio Nacional	11,4	88,6
Gizonezkoak	25,1	74,9	Radio Cadena	14,6	85,4
Emakumezkoak	28,8	71,2	Besteren batzu	9,3	90,7
ADINA			Bat ere ez	17,6	82,4
<25*	20,8	79,2	ALDERDI		
25-34 urtekoak	23,5	76,5	POLITIKOA		
35-44 urtekoak	25,6	74,4	EAJ	42,5	57,5
45-54 urtekoak	27,2	72,8	HB	34,8	65,2
55-64 urtekoak	30,9	69,1	EE	25,-	75,-
65-74 urtekoak	39,4	60,6	IKASKETA-MAILA		
75 <	41,5	58,5	Bat ere ez, lehen		
JAIOTZE- PROBINTZIA			mailakoa	29,2	70,8
Araba	9,3	90,7	Lanbide-Heziketa	25,5	74,5
Bizkaia	26,6	73,4	Goimailako batxilergoa	21,4	78,6
Gipuzkoa	57,2	42,8	Erdimailako ikasketak	23,-	77,-
Nafarroa	28,6	71,4	Goimailako ikasketak	19,4	80,6
Besteren bat	0,2	99,8	EGOERA		
FAMILI JATORRIA**			PROFESIONALA		
BBB	44,8	55,2	Bere kontura	39,3	60,7
BBE	9,-	91,0	Besteren kontura	24,6	75,4
BEE	1,2	98,8	Langabetua	20,1	79,9
EEE	—	100,-	Jubilatua	31,1	68,9
IRAKURTZEN DEN			Ikasten	15,8	84,2
EGUNKARIA			Etxekoandrea	25,8	74,2
Correo	11,4	88,6	l. lanbidea bilatzen	22,-	78,-
Deia	39,1	60,9			
Gaceta	11,1	88,9			
Egin	38,8	61,2			
Diario Vasco	32,4	67,6			
El País	15,5	84,5			
Besteren bat	7,4	92,6			
Bat ere ez	17,8	82,2			

* Tarte hau, 18 urtetik 24era doa praktikan, inkestak adin nagusikoek bakarrik egin zitzaizkien eta.

** BBB: Bertakoa Bertako eta Bertakoaren umea.

BBE: Bertakoa Bertako eta Etorकिनaren umea.
BEE: Bertakoa Etorकिन eta Etorकिनaren umea.

EEE: Etorकिन eta Etorकिनaren umea.

- S.E.R.en ala Herri Irratiaren entzuleak,
- EAJri, HBri ala EERI botua ematen diotenak,
- kulturarik gutxiena dutenak ala unibertsitateko ikasketak egin dituztenak?

Galdera hauei guztiei, ahalik eta erarik laburrenean erantzuna ematen saiatuko gara. Horretarako, euskaldunek zenbait gizabanako-kategoria edo -klasetan duten portzentaia aurkeztuko dugu.

Datu hauen aurrean esan dezakegu, alegia, gizabanako euskaldun baten aurrean aurkitzen garela igartzen hobekien lagun diezaguketen ezaugarriak, ondorengoak direla:

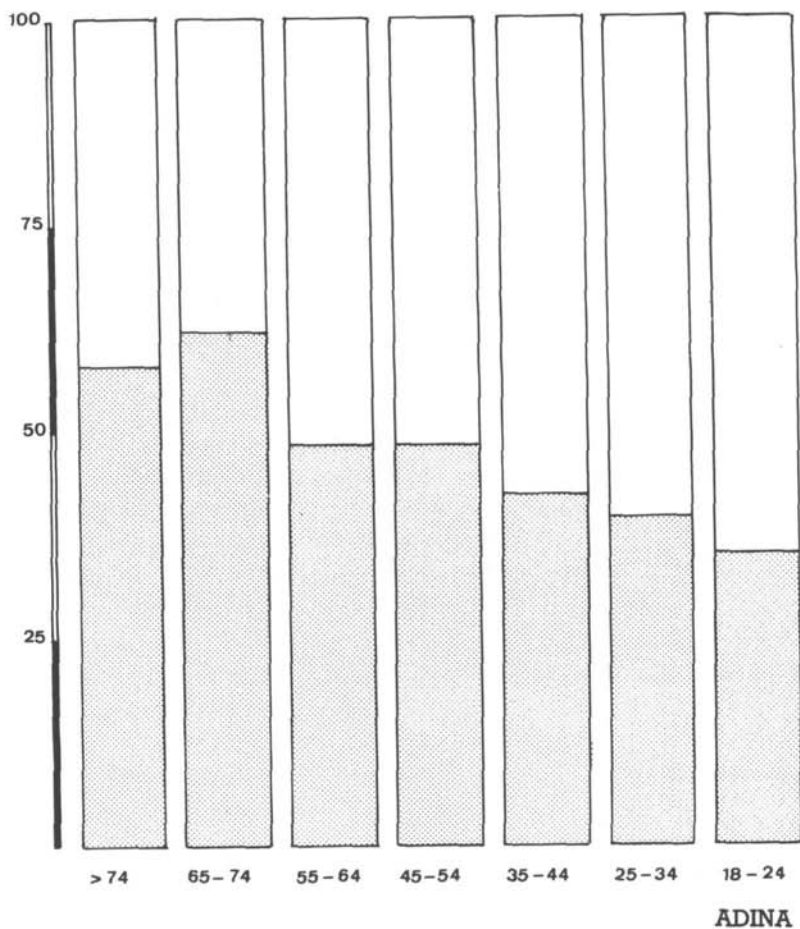
1. Gipuzkoan jaioa izatea	% 57,20 ³
2. Herri Irratiaren entzulea izatea.....	% 47,5
3. Bertakoa eta bertakoen seme edo alaba izatea	% 44,8
4. Gipuzkoan bizitzea	% 42,5
5. EAJri botua ematea	% 42,5
6. 75 urte baino gehiago izatea.....	% 41,5
7. 65etik 74 urtera izatea.....	% 39,4
8. Norberaren kontura lan egitea.....	% 39,3
9. <i>Deia</i> irakurtzea	% 39,1
10. <i>Egin</i> irakurtzea.....	% 38,8

2.1.3. Euskaldunak beren desagerpenera zihoazen

Aparteko aipamena merezi du, adinaren arabera euskaldunen portzentaia duen beherapenak. Euskal populazioaren adinaren eta jatorriaren artean dagoen erlazioak sartutako alborapen edo soslaiaren aipamena egin dugu. Beheko belaunaldietako berrikuntzarik ezari jarraituko litzaiokeen euskaldunen zahartzea eta iraungipen posiblea bezalako arazo nagusi bati erantzun argi bat eman beharrak, zein den euskaldunen proportzioa adin-talde desberdinetako bertakoen artean aztertzeraz behartzen gaitu.

Adierazita geratu da gorago adinaren eta euskaldunen proportzioaren arteko erlazioa. Ondoko taulan ikusten dugu, egitez, adina jaisten den eran, Euskal Komunitate Autonomoko populazioaren barnean euskaldunen %a gutxitu egiten dela, 75 urte baino

EUSKALDUNEN PORTZENTAIA, ADIN-TALDE DESBERDINETAKO BERTAKOEN BERTAKO UMEEN ARTEAN

- ERDALDUNAK
 ● EUSKALDUNAK

gehiagokoen artean % 41,5 izatetik, 18tik 24era dituztenen artean % 20,8 izatera jaitsez. Beraz, bi belaunaldiren buruan, euskaldunek beren garrantzi edo pisu erlatiboa erdira jaitzirik ikusten dutela baieza dezakegu.

Euskaldunen portzentaia adin-talde desberdinetan

Adina	Jaioturtea	Populazio osoaren gain	Bertakoen gain	Bertako gurasoak dituzten bertakoen gain
75 <	1908 aurretik	41,5	52,9	58,1
65-74	1908-1917	39,4	54,1	62,1
55-64	1918-1927	30,9	43,4	48,4
45-54	1928-1937	27,2	40,1	48,4
35-44	1938-1947	25,6	38,0	42,4
25-34	1948-1957	23,5	30,5	39,6
18-24	1958-1964	20,8	23,5	35,3

Euskaldunen beherapen honen aurrean, berehala etorri zitzaizgun burura denok ezagutzen dugun etorkinen fenomeno. Beherapen handi hau, zati on batetan bederen, adin-talde desberdinetako bertakoen eta etorkinen arteko proportzio desberdinagatik explikatuko zela uste genuen. Beheko adin-taldeetan etorkinen proportzio handiagoa egon zitekeela pentsatzen genuen eta honek explikatuko zukeela agian berorietan horren euskaldun-tasa baxua egotea.

Baina hona bada, garbiro ageri denez taulako bigarren portzentai zutabean, Komunitate Autonomoan eta Nafarroan jaiotakoei bakarrik dagokienean hain zuzen, ez da goiko eta beheko adin-taldeetan arteko euskaldun-diferentzia laburtzen, nabarmenkiro handitzen baizik.

Bertakoak bakarrik hartuz ere, ozta-ozta lortu dugu 18tik 24 urterako euskaldunen portzentaia 3 puntu jasotzea, 34 urtetik gora 13 bat puntuko gehikuntzak lortzen diren bitartean.

Hau explikatzeko, hauxe bakarrik bururatzen zaigu, alegia, 18tik 24 urtera bitarteko bertakoen artean, bertako ez diren gurasoen seme-alaba asko daudela, 50eko hamarkadan, asko oraindik

ezkondu gabe, beste batzu beren ondorengo oraindik osatu gabe, Bizkaira eta Gipuzkoara heldu zirenen seme-alabak hain zuzen.

Kontsiderazio honek, bertako gurasoak dituzten bertakoen arteko euskaldunen proportzioa kalkulatzera eraman gintuen orduan, oraingoan euskaldunen proportzioa kasu guztietan igoko zela pentsatuz, eta diferentziek gutxitzera edo zegozkien tasek berdintzera joko zutela.

Honela gertatu zen noski, baina ez guk uste genuen neurrian. Jauzirik handiena noski 18 eta 24 urtekoen artean gertatu zen 23,5etik 35,3ra iraganez, hots, 12 puntu irabaziz. Halere ordea, oraindik ere egia izaten jarraitzen du euskaldunen proportzioa, bertako gurasoen seme-alabetan ere, kezkatzeko moduan jausten dela adina jaitsi-ala.

Lehen Mundu-Gerratearen aurretik euskara ama-hizkuntzat bertakoen seme-alabetako % 60k hartzen zuten bitartean, Estabilizazioaren eta Abiada Ekonomikoaren urteetan (1958-1964) % 35ek bakarrik heredatzen zuten hura.

Nola iritsi zen egoera honetara? Urratsez urrats, noski. Gaurko gure populazio helduan isladatzen denetik kontuak ateraz, ondorengo hauek izan ziren unerik larrienak:

— *Bigarren Mundu-Gerratearen eta diktadurako hamarkada-*ren garaian, euskararen transmisioa ama-hizkuntza bezala biziki gutxitzen dela nabari da. % 62,1etik % 48,4era jaisten da. Honetan, faktore-sail handiak esku hartu ahal izan zuen. Lehenik, euskaraz ez zekien bertako asko zegoen jadanik. Beste batzu berriz, hura utziz joan ziren, euskaldunen eta erdaldunen arteko ezkontza mixtoak gertatzean bereziki. Ezkontza horien probabilitatea gehitu egin zen, Bizkaiak eta Gipuzkoak urte horietan etorkin-saldo positiboa izanik. Bizimodu-geroz eta hiritarragoa garatuz joan zen Bilbon eta honen ibaiaren inguruan, etab.

— 1938tik 1964era bitartean jaiotako belaunaldiek, euskaldunen beherakada jarrai eta etengabea jasaten dute. Gerra zibilaren eta gerraostearen ondorioak dira; garaileen eta garaituen arteko berezkuntza, halako lehia eta desira inperialista batzuren birjaiotzea, euskararen jazarpena eta desprestigioa ekarri zuten gertaera haien ondorio, alegia.

Zoritxarrez, gure oharpena ez da 1964etik harago, edo hobeki honago, heltzen. Ez da ahaztu behar, une honetan gure inkestatuen gurasoen hizkuntz praktika, ama-hizkuntza seme-alabengatatzeko orduan, aztertzen ari garela. Gure inkestatuetako gazteena, 1964ean jaio zen. Beraz, taulako datuek ez digute ezer esaten 1964az geroztik guraso euskaldunen ohizko praktika edo maizetonekoa zein izan denari buruz.

Honaino konstatatuak ez digu perspektiba itxaropentsurik eskaintzen euskararentzat. Bestalde agian, gertatzen ari zitzaionaren eta sarturik zegoen iraungipen lasterreko dinamikaren islada dela dirudi gehiago. Dinamika honek, beste bi belaunalditan ezerezta zezakeen euskara.

Baina alarma-soinua, jadanik denbora dextente da entzuten hasi zela, lo zegoen euskaldunen eta ez-euskaldunen kontzientzia astinduz. Balore-sistema aldatu zen eta asko, defentsazko burruka utzirik, euskara berreskuratzeko eta hedatzeko gerrilara oldartu ziren; horren emaitza dira, agian hain sasoitsu ez datozen euskaldunberrien belaunaldiak.

Gure datuekin eginezina izanik, guraso euskaldunen hizkuntz transmisioaren praktikaren azterketa gaurko egunera arte luzatu beharra proposatzen dugu, hiru ahalikako kasuak bereziz: bi gurasoak euskaldunak izatea, aita bakarrik izatea eta ama bakarrik izatea.

2.2. Gertakari sozial zatikatua

Euskara gertakari sozial minoritarioa dela egiaztatzeak, gure sarreran aipatzen genuen beste ezaugarrietako baten aurrean jarzen gaitu, haren *zaticatzearen* aurrean hain zuzen.

Horrekin esan nahi dugu, euskal populazioa ez dela, euskararen fenomenoari begira, egoera berean aurkitzen. Batzuk hitzegiten dute, beste batzuk ulertu bakarrik; batzuk alfabetatuak daude, beste batzuk irakurtzen ez dakiten bitartean; batzuk ikasteko saioak egin dituzte, beste batzuk horretaz deus ere kezkatu ez dirrelarik; batzuk ama-hizkuntza bezala hartu zuten eta kontserbatzen dute; beste batzuk, ordea, galdu egin zuten; euskaldun gehie-

nek gaztelania ikasi zuten; erdaldun gutxi batzu osoki euskaldundu dira...

Hauek, ikusten ari garen gertakari sozialaren zatikatzea dakarten bide desberdinen erakutsi gutxi batzu dira. Zatiketazko egoera honek ematen dio euskarari bere barne-ahultasunaren itxura, errealitatea ez bada ere.

Bi hizkuntz komunitate urte luzetan zehar lurralde berean elkarrekin bizi direnean, daitekeena da populazioak bi hizkuntzekiko erlazioaren arabera lau gizabanako-motatan zatituz amaitzea. Gure kasuan, lau tipo hauek aterako lirateke:

- *euskaldun elebakarrak*,
- *euskaldun elebidunak*, euskara ama-hizkuntzatzat izanik, gaztelania ikasi dutenak,
- *erdaldun elebidunak*, gaztelania ama-hizkuntzatzat harturik, euskara ikasi dutenak,
- *erdaldun elebakarrak*.

Komunitate Autonomoko eta hiru Lurraldeetako adin nagusiko populazioan ondorengo hau litzateke lau tipoen portzentai banaketa:

	Komunitate Autonomoa	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa
Euskaldun elebakarra	0,3	—	0,3	0,6
Euskaldun elebiduna	26,6	12,2	21,6	41,1
Erdaldun elebiduna	8,-	9,1	5,8	11,3
Erdaldun elebakarra	65,1	78,7	72,4	46,9
	100 (K)	100 (K)	100 (K)	100 (K)
	2.044	287	1.093	661

Hiru Lurraldeetan elebakar erdaldunek dute gehiengoa, Gipuzkoan ere bai. Ondoren euskaldun elebidunak datoz. Ia ez dago euskaldun elebakarrik, gehien-gehienek erdara ikasi dutenez. Orokortuz baieztatu daiteke, euskaldun oro elebidun dela, erdaldun

nak elebkar izateko probabilitate handiak dauden bitartean. Beste era batera esanik, praktikoki euskaldun guztiak daude ja erdaldunduta, erdaldunen euskalduntzea oraindano oso eskasa izan den artean, Araban eta Bizkaian bereziki.

Azkeneko xehetasun hau askoz ere garbiago gelditzen da, gaztelania ikasi duten euskaldunen eta euskara ikasi duten erdaldunen proportzioa ikusiz.

Ama-hizkuntzaren arabeko taldea	Komunitate Autonomoa	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa
Euskaldunak (K)	550	35	239	276
Erdaldunduak (%)	98,7	100	98,8	98,5
Erdaldunak (K)	1.494	252	854	385
Euskaldunduak (%)	11,-	10,3	7,4	19,5

Gizarte jakin batetan bi hizkuntza daudenean, bere hiztunen artean beste hizkuntzan mintzatzeko gai diren gizabanako-porzentaia txikiena duena *menperatzailea* dela esaten da eta beste hizkuntza *menperatua*.

Datu hauen aurrean, garbi dago bi hizkuntzen artean zein den bere nagusitasuna inposatzen duena eta zein den nagusitasun horren maila: euskaldun guztiak erdaldundu dira eta erdaldunen guxtiengo bat bakarrik euskaldundu da.

Eskuan datu hauek izanik, hizkuntzan komunikabide-tresna huts-hutsaren eginkizuna besterik ikusten ez dutenek edo ikusi nahi ez dutenek, ez dute etsiko, euskara jadanik beharrezko ez dela eta hizkuntza unibertsalagoa eta egungo garai modernoetarako egokiagoa den gaztelaniaz abantailarekin ordezka daitekeelako kontu zaharrarekin gu martirizaten.

Baina erdalduntze- eta euskalduntze-prozesuak ezin daitezke har baliokidetzat. Erdaldunentzat euskara ikasteak, ez dakar inolaz ere erdara ahaztea ezta erdaraz mintzatzeko gaitasunaren murriztapena ere. Euskaldun askorentzat, ordea, *gaztelaniarako emigratio* antzeko zerbait izan da erdalduntze-prozesua, beren ama-

–hizkuntza guztiz edo partez galdu dutelarik. Euskararen galera osoa, honako hauei gertatu zaie:

- Komunitate Autonomoko euskaldunen % 6,91ri
- euskaldun arabarren % 20ri
- euskaldun bizkaitarren % 11,3ri
- euskaldun gipuzkoarren % 1,47ri

Arabian eta Bizkaian, hiztunaren bizitzan, Gipuzkoan baino galera handiagoa konstatatzean, lege linguistiko hau aurreratzera ausart gitezke: hizkuntza baten atzerapenaren edo desagertzearen fenomeno bere azken faseetan azelerazio bortitza jasaten duen prozesua dela.

Bestalde, gaztelaniaz euskaraz bezain erraz edo errezago mintzatzen den euskaldun-talde garrantzitsu bat badela detektatzen dugu eta, larriagoa dena, horietako batzu galtzen ari direla euskara pentsamendurako edo barne-komunikaziorako hizkuntza bezala. Ondorengo datuok dira lekuko:

- % 44,5 erraztasun handiagoz mintzatzen da euskaraz,
- % 27,7 bietan erraztasun berdinez mintzatzen da,
- % 26,6 erraztasun handiagoz mintzatzen da erdaraz.
- % 100.–

- % 49,8k beti euskaraz pentsatzen du,
- % 22,0k euskaraz gehiagotan pentsatzen du erdaraz baino,
- % 15,2k erdaraz gehiagotan pentsatzen du euskaraz baino,
- % 10,9k ia erdaraz pentsatzen du.
- % 98,8

Beraz, gaztelaniaz mintzatzeko erraztasun handiagoa hartu duen pertsona-proporzio errespetagarria dago (% 26,6). Bestalde, euskararekiko fideltasuna pentsatzeko tresna den aldetik galdu dutenen eta gaztelaniaz mintzatzeko errazago zaienen portzentaien arteko bateratasuna edo kointzidentzia esanguratsua gertatzen da.

Euskararen zuzpertzeari buruz dauden baikortasunen gainetik, euskaldunen aldetiko hizkuntzarekiko fideltasuna galtzearen zifra hauek itzal kezkarri bat bezala agertzen zaizkigu. Panorama beltz honen barnean, itxaropen-errainu ahul bat agertzen da, zer-

bait aldatzen ari dela eta joeraren norabidea alda litekeela adierazten duena: erdizka bakarrik bada ere euskaldundu den erdaldunen % 11 hori. Beharbada, euskaldunberri hauek nortzu diren eta beste erdaldunengandik zerk desberdintzen dituen aztertzeak, itxaropen hori birpizteko eta elikatzeko balioko du.

2.2.1. Euskararekiko zortzi harreman tipoak

Ikerketa planteatzeko eta galdesortak prestatzeko orduan, euskaldunak ia % 100ean erdaldundurik zeudelako ustean, euskal populazioa lau taldetan banatzen genuen:

1. Euskara ama-hizkuntzat hartu eta kontserbatzen zutenen taldea, *euskaldunzahar* izena beroriei bakarrik emanik.

2. Etxean ikasi ondoren, euskara ahaztu dutenen taldea: *euskaldun-ohiak* deituko ditugu.

3. Ama-hizkuntza bezala gaztelania hartu zutenen eta euskara ikasi ez zutenen taldea, *erdaldunak* deituko ditugunak.

4. Gaztelaniatik edo beste hizkuntzaren batetik etorririk, gero euskara ikasi zutenak: *euskaldunberriak*.

Halere, euskararen aurrean euskal populazioko talde edo kategoria sozial desberdinek harturiko jarrera aztertzerakoan, interesgarritzat jo dugu tipo hauetako batzu azpizatitzea, eta honela euskarari buruzko zortzi harreman-tipo lantzera heldu gara.

Tipoak, honako hauek dira:

1. *Euskaldunzahar alfabetatua* edo alfabetatzeko bidean aurkitzen dena.
2. *Alfabetatzeko asmoa duen euskaldunzaharra*.
3. Alfabetatzeko *asmorik ez duen euskaldunzaharra*.
4. *Euskaldunberria*.
5. Euskara ikasten *saiatu den erdalduna*.
6. Euskara ikasten *saiatu ez den erdalduna*.
7. Euskara berreskuratzen *saiatu den euskaldun-ohia*.
8. Euskara berreskuratzen *saiatu ez den euskaldun-ohia*.

Tipologia honek, lehengo lau tipoei osagai pertsonal eta borondatezko bat eranstean die gizabanakoaren aldetik. Euskaldunzaharra edo erdalduna izatea emanda datorkio bati. Euskaldunzahar alfabetatua izateak, norberaren borondatezko iharduketa bati erantzuten dio. Euskaldun-ohia izatea, kanpoko faktoreen fruitu izan daiteke. Hizkuntza berreskuratzeko saioak egitea ala ez egitea norberaren borondatearen baitan dago.

Jarraian, jendeak euskararekiko hartzen duen jarrera zein faktoreekin dagoen erlazioaturik aztertzeke asmoa dugu.

Lehenik, Komunitate Autonomoko eta Lurralde bakoitzeko populazioa lehenago izendatutako zortzi tipoetan nola banatzen den aztertuko dugu.

Hiru Lurralde Historikoetako populazioaren banaketa, euskararekiko erlazioaren arabera

		Araba	Bizkaia	Gipuzkoa	Komunitate Autonomoa
Euskaldun-zaharra	Alfabetatua edo alfabetatzen	5,9	9,6	25,3	14,2
	Alfabetatzeko asmotan	0,3	1,2	1,1	1,-
	Alfabetatzeko asmorik gabe	3,5	8,5	14,6	9,8
Euskaldunberria		9,1	5,8	11,5	8,1
Erdalduna	Euskara ikastera saiatu dena	21,3	22,4	19,3	21,2
	Euskara ikastera saiatu ez dena	57,5	50,1	27,6	43,8
Euskaldun-ohia	Euskara berreskuratzera saiatu dena	0,7	1,-	0,5	0,8
	Euskara berreskuratzera saiatu ez dena	1,7	1,5	0,2	1,1
		100,- (287)	100,- (1094)	100,- (663)	100,- (2044)

* «Euskararen ezagutza eta erabilera» inkesta

Tipo nagusia, Gipuzkoan ere bai, euskara ikasten *inongo saiorik egin ez duen erdalduna* da. Hain da nagusi gainera, ezen Bizkaiko populazioaren % 50 eta Arabakoaren % 57,5 biltzen bait du. Beronetakoa da Komunitate Autonomoko biztanleriaren ia % 44 eta gipuzkoarren laurdena pasatxoa.

Komunitate Autonomo mailan, euskara *ikasten saiatu den erdalduna* dator jarraian, euskaldunberrien taldean sartzeko moduko mailara iristen ez dena. Bai Komunitate mailan eta baita Lurralde Historikoen ere, populazioaren % 20 inguru dira. Lurralde mailako berdintasun honen aurrean, ez da komeni Lurralde desberdinetako erdaldunek euskara ikasteko desafioari eman dioten erantzunaz presakako ondorioz ateratzea; izan ere, oso desberdina bait da Lurralde bakoitzeko euskaldun-oinarria. Hemen, aurreko zortzi tipoetan populazioa nola banatzen den bakarrik esaten da.

Komunitate Autonomoaren barnean garrantziz bigarren tipoa izan arren hau, ez da berdin gertatzen Gipuzkoan, non hirugarren lekura ateratzen bait dira *euskaldun alfabetatuen* eraginez. Kalitate hau gipuzkoarren laurdenari dagokio.

Euskaldun alfabetatuen tipo honen barnean, adin nagusiko euskal populazioaren % 14 aurkitzen da; hala bada, Komunitate Autonomoko hirugarren sailik ugariena bezala sailkatzen da. Postu bera lortzen dute Bizkaian, % 9,6rekin bakarrik bada ere, Araban % 6 baino zertxobait gutxiagorekin euskaldunberriek laugarren lekura atzeratzen dituzten bitartean.

Eta euskaldunberriei dagokienez azpimarratzekoa da, Bizkaian dutela pisu erlatiborik txikiena, populazioaren % 6ra heltzen ez direlarik.

Lehenago, datu hauen azterketa desberdin baten posibilitatea iradokitzen genuen, tipo desberdinen artean bana daitekeen oinarria kontutan hartuz. Garbi dago, noski, euskaldunzahar bat ezin daitekeela euskaldunberri bihur eta, beraz, euskaldunberri edo euskaldunzahar alfabetatuen proportzioa zehaztasun eta zentzu gehiagoz aterako litzatekeela erdaldunen eta euskaldunen gain, hurrenez hurren.

Euskaldunzabarren egoitz lurraldearen eta alfabetatze-mailaren arteko erlazioa (portzentaietan)

	Komunitate Autonomoa	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa
Alfabetatua	56,8	60,7	49,8	61,8
Alfabetatzeko asmotan	4,1	3,6	6,2	2,6
Alfabetatzeko asmorik gabe	39,1	35,7	44,1	35,7
	100 (K) 511	100 (K) 28	100 (K) 211	100 (K) 272

Hona hemen, kalkulu berri honen emaitza:

Euskaldunzabar alfabetatuen portzentaia ez da 60ra heltzen. Eta hori bizkaitarren erruz, % 50ean gelditzen dira eta. Bizkaia da gainera alfabetatzeko asmorik gabekoen proportziorik handiena ematen duena.

Erdaldunen egoitz lurraldearen eta euskara ikastearen arteko erlazioa

	Komunitate Autonomoa	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa
Ikasi dute	11,0	10,3	7,4	19,6
Saiatu dira	29,0	24,2	28,6	33,1
Ez dira saiatu	59,9	65,5	64,0	47,3
	100	100	100	100

Gipuzkoako erdaldunen erdiak baino gehiago euskara ikasten saiatu dira eta, dirudienez, 5etik 2k lortu du ikastea. Komunitate Autonomoaren barnean % 40 saiatu da eta 4etik 1ek lortu du ikastea.

Datu hauen arabera, lurralde bakoitzeko frakasoen indize bat kalkula genezake, ikastea lortu ez dutenen eta ikasten saiatu direnen kopuruak erlazionatuz.

	Saiatuak	Frakasatuak	
		(K)	%
Araba	87	61	70,1
Bizkaia	308	245	79,5
Gipuzkoa	204	128	62,7
Komunitate Autonomoa	599	434	72,5

Zertxobait sinplifikatzeko arriskuarekin bada ere, euskararen ikaskuntzan porrot egiteko arriskurik handiena Bizkaian erregistrazten dela esan genezake; izan ere, 10etik 8k ez du bere helburua lortzen, Gipuzkoan 6ri eta Araban 7ri gauza bera gertatzen zaielarik.

Euskararekiko erlazio-mota explikatzeko, bat bizi deneko lurraldea baino esanahi handiagokoak gertatzen dira *jaioterria* eta *famili jatorria*. Euskaldunak, alfabetaturik edo gabe, izateko probabilitaterik handienak Gipuzkoan jaiok dituzte (% 55), probabilitate horiek beste bi lurraldeetakoentzat eta Komunitate Autonomoan bizi diren nafarrentzat ere asko laburtzen direlarik, Euskaditik kanpora jaiotakoentzat praktikan hutsalak diren bitartean.

Bertako gurasoak dituzten bertakoak ez dira, ezta urrutitik ere, iristen (% 42) Gipuzkoan jaiotako probabilitateak berdintzera. Gipuzkoan jaiotako bertako netoek, noski, gainditu egingo lituzkete haiek.

Euskaldunberriei dagokienez, errazago aurki daitezke Araban eta Gipuzkoan jaiotako artean Bizkaian jaiotako artean baino, baita bertako baten eta etorkin baten seme edo alaba diren bertakoen artean. Hau explikatzen da, Gipuzkoan jaiotako eta bertako garbien artean, euskaldunberri posibleak gutxiago direlako, lehendik jadanik euskaldun-proporzio handia dagoenez.

Euskara *ikasten saiatu diren erdaldunak*, arruntkiago aurki daitezke bizkaitarren eta arabarren artean, batez ere gurasoetatik bat edo biak etorkinak dituztenen bertakoen artean, hau da, bertako mixto eta marginalen artean.

Euskara *ikasteko saiorik egin ez duten erdaldunak*, aldiz, Euskaditik kanpora jaio direnen % 80 dira ia eta etorkinen % 80 baino zertxobait gehiago. Zifra hain altu hauen aurrean ez dugu ahaztu behar, Araban jaiotako % 54,4, bertako marginalen ia % 50 eta

bertako gurasoak dituzten bertakoen % 27,7 ere kategoria honen barnean sartzen direla.

Euskaldun-ohiak oro har, eta beren bi azpitipoetan nahitaez noski, gutxiengo ezteus bat dira, biztanle-kategoria desberdinetan detekta litekeen aldakortasuna hemen kontutan hartzeko.

Sexuak ez du ekarpen handirik eskaintzen, kontutan hartu diren zortzi tipoetan euskal populazioak aurkezten duen banaketa explikatzeko. Bakar-bakarrik, euskalduntzea lortu duten eta horretan saiatu diren gizonezko erdaldunen proportzioa handiagoa izateari deritzogu aipagarri.

Euskal populazioaren *adina*, aldagai bereziki emankor bihurtzen da. Egia da adin-talde desberdinen artean euskaldun alfabetatuen proportzioaren aldakuntza nabarmenik ez dela ikusten. Baina alfabetatzeko asmorik ez dutenen gehikuntza iraunkor eta ikusgarria, ordea, agerian dago.

Euskaldunberriekin, berriz, kontrakoa gertatzen da. Askoz ere ugariagoak dira beheko adin-taldeetan. 44 urtetik gora oso euskaldunberri gutxi aurkitzen da.

Ez da hain zaila, ordea, 45 urtetik 74era bitartekoen artean ikasten saiatu diren erdaldun-proportzio handi samarra aurkitzea. % 10etik gora saiatu dira, ikastea lortu ez badute ere.

Saiatu ere ez direnak, berriz, ugari dira adin-talde guztietan, 25 urtez beherakoen % 25etik hasi eta 45etik 64 urtera bitartekoen % 56an bukatuak.

Kideko explikazio-balioa gordetzen du *instrukzio-mailak*. Adinaren antzera portatzen da, eta ez da harritzekoa, biak, beren aldetik, elkarri hertsiki loturik aurkitzen dira eta.

Euskaldunzahar alfabetatuak, lehen ikasketak pasa ez dituztenen taldeko % 13,6tik, unibertsitarien arteko % 16,1era bitartean aurkitzen dira. Ikasketak dituztenen artean, alfabetatzeko asmorik ez duten euskaldunzaharren portzentaiak oso baxuak dira, instrukzio-maila apalagokoen artean nahiko altuak diren bitartean.

Bestalde, instrukzio-maila goratzen den neurrian, *euskaldunberrien* proportzioa ere gero eta handiagoa dela ikusten da. Lehen mailako ikasketak gainditu ez dituztenen % 3 besterik ez diren bi-

tartean, % 30etik gora dira unibertsitate-ikasketak egin dituztenen artean.

Euskara ikasten saiatu ez diren *erdaldunekin*, berriz, alderantziz gertatzen da. Hauen portzentaia azeleratuz jaisten da, instrukzio-maila goratzen den eran.

Azpimarratzekoa da baita ere, *euskaldun-ohiek* instrukzio-mailarik baxuenetan biltzeko joera dutela eta erdimailako edo unibertsitateko ikasketak egin dituztenen artean, ia ez direla agertzen. Kasu hauetan, seguruenik, aldi bateko galtzea gertatu bada ere, gero berreskuratze-prozesu bat eman da.

Egoera profesionalaren eta euskararekiko jarreraren arteko erlazioa albora uzten dugu, zeren eta lehenengoa beste aldagai askorekin elkartua bait dago, hala nola adinarekin, jatorriarekin, ikasketa-mailarekin, sexuarekin, etab. eta praktikan ezina litzateke, aztertzen ari garen euskal populazioaren kategoria edo tipo desberdinen banaketan benetan duen eragina bereztea.

Irakurtzen den egunkaria da, euskal populazioak euskararen aurrean hartzen duen jarrera hobekien explikatzen duten aldagaietako bat.

Norte-Express-en irakurle-ohi bakanak ekar daitezke hasteko, euskararen beste muturrean lekutuak: *erdaldunak dira eta ez dira saiatu ikasten*. Jarrera berekoak dira *Gaceta*-ren irakurleetako % 78 eta *Correo*-ren irakurleen % 68, egunkaririk irakurtzen ez dutenen % 60 baino gehiago bezalaxe. *Egin*-en irakurleen artean, ordea, hamarretik bi aurki daitezke horrelakoak eta *Deia*-ren edo *El País*-en irakurleen artean hamarretik hiru.

Datu hauek irakurri ondoren, ez gaitu harritu behar *Gaceta* eta *El Correo Español*-en irakurleen artean *euskaldunberriak* aurkitzea zaila izateak. Lehenaren irakurleetatik % 1 eta bigarrenarenetatik % 2,8 bakarrik dira euskaldunberriak.

Egin da bere irakurleen artean euskaldunberri-proporziorik handiena (% 15,7) ateratzen duena, gertu-gertutik *El País* (% 14,3) darraiolarik eta urrunagotik *El Diario Vasco* (% 9) eta *Deia* (% 8).

Euskaldunzaharretako irakurle-proporziorik handiena dutenak, alfabetatuak izan ala ez, hauek eta ordena honetan dira: *Egin*, *Deia* eta *El Diario Vasco*.

Orain, beraz, bezeriarik euskaldunena duten egunkariak zeintzu diren esan genezake. *Egin* da lehenengoa bistan denez, euskaldunzaharretan *Deia*-k berdintzen badu ere, euskaldunberrietan bera bait da gailen.

Orain arte, egunkari bakoitzeko irakurleak zein tipotakoak zireneko galderari erantzuten aritu gara. Baina hori bezain interesgarria gerta daiteke, tipo bakoitzeko lagunek zein egunkari irakurtzen duten galdetzea. Irakurketa errazagoa gerta dadin, taula labur bat aurkeztuko dugu bost tiporik funtsezkoenekin eta gehienik irakurtzen diren lau egunkariekin:

Euskararekiko harremanaren araberako tipo desberdinek irakurtzen duten egunkaria

	Correo Español	Deia	Egin	Diario Vasco	Besterik Bat ere ez	Gutzira
Euskaldun alfabetatua	6,2	28,-	36,7	19,-	10,-	100,- (289)
Alfabetatzeko asmorik gabeko euskalduna	12,1	33,7	22,6	21,6	10,1	100,- (199)
Euskaldunberria	7,9	20,6	41,2	17,6	12,7	100,- (165)
Ikasten saiatu den erdalduna	20,-	22,-	24,6	16,9	16,5	100,- (431)
Ikasten saiatu ez den erdalduna	36,3	14,6	10,3	13,1	25,7	100,- (881)

Euskaldun alfabetatuek, euskaldunberriek eta euskara ikasten saiatu diren erdaldunek ere, nahiago dute *Egin* irakurri. Baina hona hemen, *Deia* dela hiru tipo hauetako kideek gehien irakurtzen duten bigarren egunkaria. Kontutan har, hiru tipo hauek direla euskararantz urrats positiboa eman dutenak, bai alfabetatuz bai ikasten saiatuz, hori lortu badute eta ez badute.

Deia da gainera euskaldunzahar alfabetatu gabeek gehiena irakurritako egunkaria, distantzia dexentera *Egin* eta *Diario Vasco* datozelarik.

El Correo euskara ikasteko saiorik egin ez duten erdaldunen artean lehen mailan agertzen da.

El Diario Vasco-k daukan lekuak ematen du atentzioa; izan ere, tipo guztietako jendeak irakurtzen bait du eta proportzio berdintsutan gainera, euskaldunak erdaldunak baino gehixeago badira ere.

2.2.2. Euskaldunzaharren alfabetatzea

Gorago, bizi diren lurraldearen arabera iruzkintzen genuen euskaldunzaharren alfabetatzea. Egoki deritzogu orain, fenomenoaren muga explikatzaileak beste aldagai batzuetara zabaltzeari, hala nola, jaioterria, sexua, adina, instrukzio-maila, egoera profesionala, edo irakurtzen den egunkaria.

Jaioterritik hasiko gara. Komunitate Autonomoko euskaldunzaharren gehiengo on bat Bizkaia eta Gipuzkoatik datorrenez, hauetaz arituko gara soil-soilik. Gipuzkoarrak bizkaitarrak baino nabariki alfabetatuagoak aurkitzen direla esan behar dugu eta Bizkaian alfabetatzeko asmorik gabeko proportzio handiagoa aurkitzen dugula:

	Bizkaia	Gipuzkoa
Euskaldunzahar alfabetatuak	50,5	62,5
Alfabetatzeko asmoa duten euskaldunzaharrak	5,7	3,3
Alfabetatzeko asmorik ez duten euskaldunzaharrak ..	43,8	34,2
	100	100
	(K)	(K)
	211	272

Gizonezkoak, emakumezkoak baino alfabetatuagoak daude: % 62, % 52ren kontra. Ondorioz, emakumezkoen artean handiagoa da alfabetatzeko asmorik ez dutenen portzentaia (% 44,4).

Alfabetatuen proportzioa azkarki gutxitzen da urteak aurrera doazen neurrian. 45etik 54erakoan artean jauzi nabarmena ageri da aurreko taldearekiko.

Adina	Alfabetatuen %,
18-24	78,5
25-34	66,7
35-44	62,-
45-54	44,8
55-64	52,2
65-74	38,5
< 75	41,7

Ikasketa-mailaren jasokuntzarekin batera, gehitu egiten da euskaldun alfabetatuen portzentaia ere. Gehikuntza hori, bereziki ohargarria da beheko mailatik gainerako kategorietara pasatzean.

Ikasketak	Alfabetatuen %
Lehen mailakoak	49,7
Lanbide-Heziketa	70,6
Goimailako batxilergoa	78,4
Erdimailako ikasketak	64,3
Goimailako ikasketak	83,9

Egin-en irakurleetan 3tik 2 alfabetatuak daude, *El Diario Vasco* eta *Deia*-renen erdiak baino gehixeago eta *Correo* irakurtzen dutenen artean 10tik 4 dauden bitartean.

2.2.3. Erdaldunen euskalduntzea

Lehenago egin dugun era berean, hiru kategoria bereziko ditugu:

- saiatu eta lortu dutenak, *euskaldunberriak* ere deituak;
- saiatu arren, beharrezko mailara iritsi ez direnak;
- saiatu ere egin ez direnak.

Lehenago ikusia dugu, zein probintzian bizi den bat erabakitzailea dela. Komunitate Autonomoaren barnean 10 erdalduneta-

tik 6 euskara ikasten saiatu ez direla ikusten bazen ere, proportzio hori nabariki jaisten zen Gipuzkoan, lurralderik euskaldunenean. Beraz, badirudi, euskararen presentziak, edo berorrekin ukipezko harremanak izateak, euskara ikastera bultzatzen duela jendea.

Horregatik, jaiolekuak, baita bertako gurasoak izateak ere, eragin erabakiorra izango dutela espero dugu hura ikasteko gogoan.

Jaiolekuaren eta euskararen ikaskuntzaren arteko erlazioa erdaldunei dagokienez

	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa	Nafarroa	Gainerakoak
Ikasi dute	13,9	11,8	24,6	10,-	4,-
Saiatu dira	26,1	37,5	42,7	20,-	16,2
Ez dira saiatu	60,-	50,6	32,7	70,-	79,8
	100 (K)	100 (K)	100 (K)	100 (K)	100 (K)
	142	491	159	27	510

Gipuzkoan jaiok dira gehiena saiatu direnak eta ikastea ere gehiena lortu dutenak. Lurralde horretan jaiotako erdaldunetatik % 32,7k bakarrik ez du inongo saiork egin oraindik. Euskaditik kanpora jaiotakoetatik, berriz, % 20 bakarrik saiatu dira. Erdaldun bizkaitarren erdiek ere ez dute saiork egin, ezta erdaldun arabarren % 60k ere.

Beharbada esanguratsua gertatuko da famili jatorria kontutan hartzea.

Famili jatorriaren eta euskararen ikaskuntzaren arteko erlazioa erdaldunei dagokienez

	Bertako garbia	Bertako mixtoa	Bertako marginala	Etorrin garbia
Ikasi dute	16,4	14,2	9,9	3,6
Saiatu dira	33,5	40,7	39,8	15,7
Ez dira saiatu	50,2	45,1	50,3	80,7
	100 (K)	100 (K)	100 (K)	100 (K)
	547	139	154	485

Lehenik ikusten duguna zera da, euskal jatorriaren maila gutxitzen den heinean, euskaldundutako erdaldunen proportzioa gutxitu egiten dela, hau da, ikastea lortu duten erdaldunena alegia. Honela ohartzen gara, bi gurasoak bertakoak dituzten bertakoek % 16,4 *euskaldunberri* bihurtu direla. Hori guraso etorkinak dituzten etorkinen % 3,6k edo guraso etorkinak dituzten bertakoek % 10ek bakarrik lortu dute.

Halere, nabarmena gertatzen da, bertako garbien artean bertakoa gurasoetako bat bakarrik duten bertakoek artean baino handiagoa dela, eta hemen, baina guraso etorkinengandik, jaiotakoek artekoaren berdina, euskara ikasten ahalegindu ez diren erdaldunen portzentaia. Nola expikatzeko da bertako erdaldunen antzeko portaera hau, gurasoen jaiolekuarekiko zerikusirik gabe? Ez ote dira, gero, euskarara hurbiltzen ari, hau jaiotzez egokitu zaien Komunitatean integratzeko elementu bezala ikusten dutelako? Nola expikatzeko da, bestela, bertako marginalen eta etorkin garbien arteko diferentzia handi hori?

Sexuak erdaldunen artean ere, euskaldunen artean zuen eragin berdintsua du: emakumeak euskara ikasten saiatu izatea ez da gizonetakoak saiatu izatea bezain probablea, 5 punturen aldea besterik ez badago ere.

Jaiolekuak edo famili jatorriak euskararen ikaskuntzaren aurrean erdaldunek dituzten portaera-diferentziak expikatzeko bazi-tuzten ere, explikazio-indar handiagoa dute adinak eta instrukzio-mailak, gertakari honek euskararen berreskurapenerako itxaropenak berritzen dizkigularik.

Adinaren eta euskararen ikaskuntzaren arteko erlazioa erdaldunei dagokienez

	< 25	25 - 34	35 - 44	44 - 54	55 <
Ikasi dute	20,2	13,6	15,8	3,5	3,-
Saiatu dira	47,3	36,5	28,9	19,2	14,6
Ez dira saiatu	32,4	49,9	55,3	70,3	82,4
	100 (K) 262	100 (K) 345	100 (K) 291	100 (K) 255	100 (K) 336

Instrukzio-mailaren eta euskararen ikaskuntzaren arteko erlazioa erdaldunei dagokienez

	Lehen mailako ikasketak	Lanbide-heziketa	Goimailako batxilergoa	Erdimailako ikasketak	Goimailako ikasketak
Ikasi dute	4,4	14,5	20,5	16,8	39,5
Saiatu dira	22,4	43,6	41,1	42,1	33,3
Ez dira saiatu	73,2	41,9	38,4	41,1	27,1
	100 (K) 946	100 (K) 172	100 (K) 151	100 (K) 95	100 (K) 129

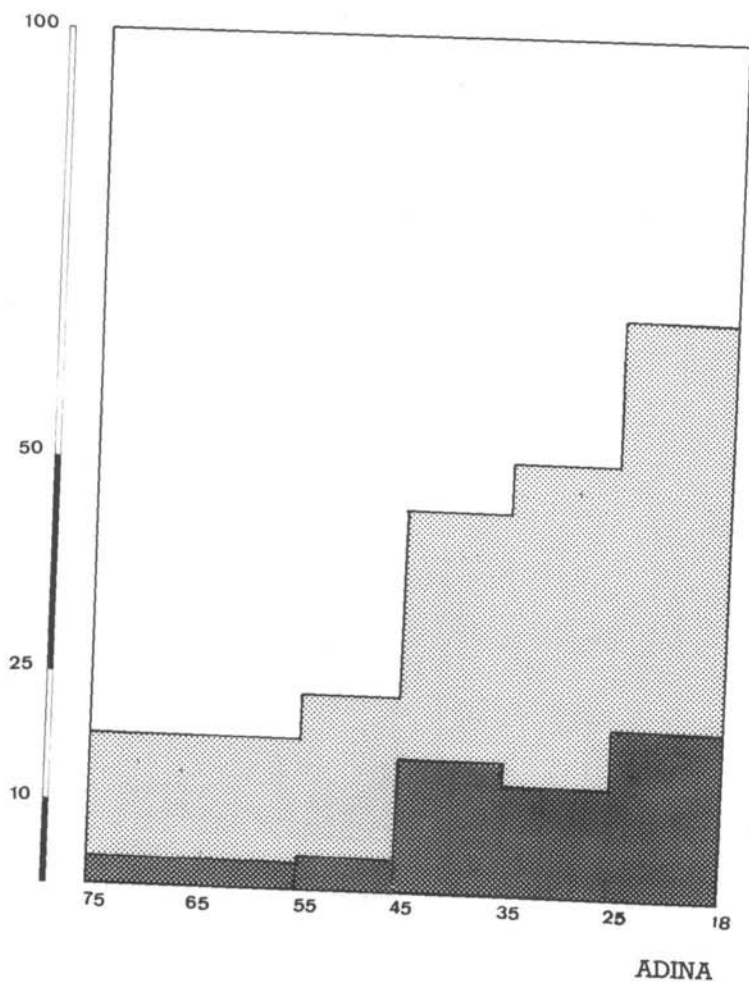
Zenbat eta handiago den adina, orduan eta zailago da euskaldunberririk aurkitzea. 45 urtetik gora, salbuespen dira, 25 urtez beherakoetan 10etik 2k lortu duten bitartean. Egia da baita ere, ikasten askoz gehiago saiatu direla. Saiatu ez direnak 10etik 3 dira, 25 urtetik 44erako helduetan 10tik 5 eta adin horretatik gorakoan artean 10etik 8 diren bitartean.

Datu hauen aurrean ia baieztatu daiteke, euskara ikastea gazteen gauza izan dela.

Baina horretan zerikusi handia izan du populazioaren kultur mailak. Instrukzio-maila apalenekoen artean, oso gutxi dira euskalduntzen saiatu direnak eta % 5etik behera ikastea lortu dutenak. Baina bi gauza horiek, euskalduntzen saiatzea eta lortzea, maizago agertzen dira instrukzio-mailan igo ala; izan ere, goimailako ikasketak egin dituztenen laurdena bakarrik gelditu bait da saiatu ere egin gabe. Jauzi handia, ordea, lehen mailako ikasketen hesia gaitzen hutsarekin gertatzen da. Dela lanbide-heziketa, dela batxilergoa edo goimailako ikasketak egin dituztenek, kideko portaera dute.

Lerro batzu lehenago, euskara ikastea gazteen gauza dela genioen. Orain agian pertsona kultoen gauza dela erantsi beharko dugu. Zenbat eta gazteagoa eta eskolatuagoa den gizabanako bat, orduan eta probabilitate gehiago ditu euskalduntzea egoteko edo, gutxienez, ahaleginak egin izateko. Tradizionalki baserriarren (eta kultura gabeko jendearen), agurren, andreen eta haurren hiz-

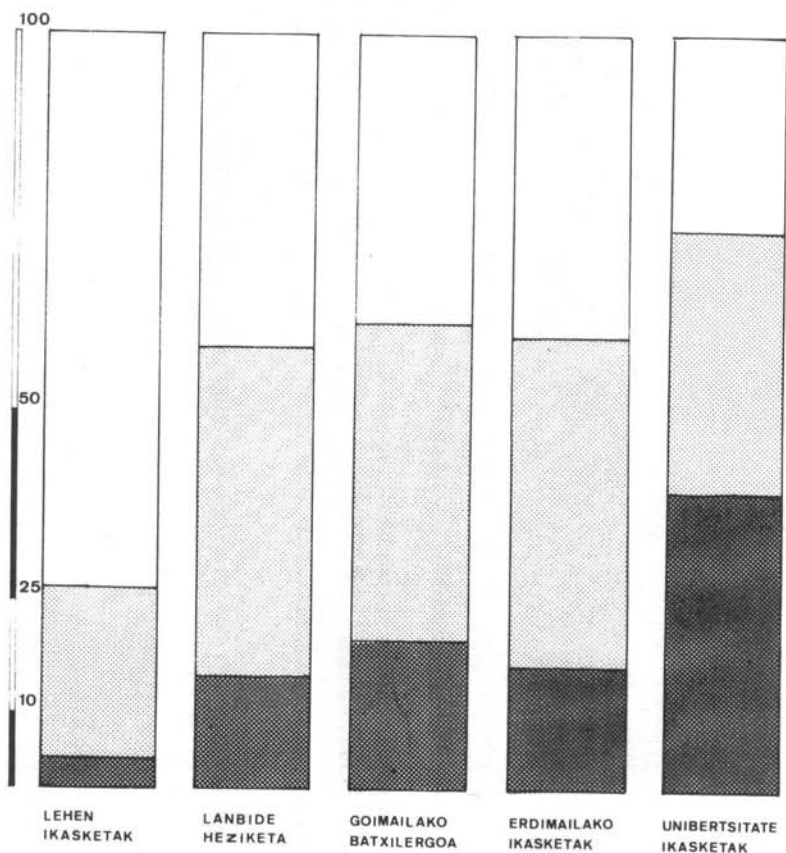
ADINAREN ETA EUSKARAREN IKASKUNTZAREN ARTEKO ERLAZIOA ERDALDUNEI DAGOKIENEZ.

- EZ DIRA IKASTEN SAIATU
- ◐ SAIATU DIRA
- ◑ IKASI DUTE

kuntza izanik, hurbileko etorkizunean hiriko, kulturako, gizonen, eta gazteen hizkuntza bilakatuko ote da euskara?

INSTRUKZIO-MAILAREN ETA EUSKARAREN IKASKUNTZAREN ARTEKO ERLAZIOA ERDALDUNEI DAGOKIENEZ.

- EZ DIRA IKASTEN SALATU
- ◐ SALATU DIRA
- ◑ IKASI DUTE

2.2.4. Porrot eginak, edo saio frustratuak

Euskara ikasten saiatu diren Komunitate Autonomoko erdal-dunen % 70 baino gehixeagok, ez du lortu bere helburua. Honek

	Saioak	Porrotak %
JAIOTZE-PROBINTZIA		
Araba	66	65,2
Bizkaia	275	76
Gipuzkoa	142	63,4
Nafarroa	9	66,7
Besterik	107	80,4
FAMILI JATORRIA		
Bertako garbia	326	67,2
Bertako mixtoa	89	74,2
Bertako marginala	85	80,-
Etorkina	97	81,4
SEXUA		
Gizonezkoak	317	72,9
Emakumezkoak	282	72,-
ADINA		
18tik 24 urterakoak	177	70,1
25etik 34erakoak	173	72,8
35etik 44erakoak	130	64,6
45etik 54erakoak	58	84,5
55 edo gehiago	59	83,1
IKASKETA-MAILA		
Lehen mailakoak	254	83,5
Lanbide-heziketa	100	75,-
Goimailako batxilergoa	93	66,7
Erdimailako ikasketak	56	71,4
Goimailako ikasketak	94	45,7
IRAKURTZEN DEN EGUNKARIA		
El Correo Español	99	86,9
Deia	129	73,6
La Gaceta del Norte	11	90,9
Egin	174	60,9
El Diario Vasco	102	71,6
El País	45	73,3
Bat ere ez	36	77,8

zahar askoren eta ia euskaldunberri guztien «bigarren hizkuntza» izatera bazterturik aurki daiteke euskara.

Euskaldunak gutxiengoa izanik, Euskal Herriko haurren gehiengoak ezingo du euskara ama-hizkuntza bezala ondareztat hartu, ezkontza mixtoen zehaztu gabeko proportzio handi batekin beren seme-alabei zein hizkuntza transmititu lehen haurtzaroan erabakita eduki beharko duten eta erabakitzen jarraitu beharko dute, bitartean. Biak transmititzea erabakitzen badute, euskara eta gaztelania, azkeneko honek, kalearen, komunikabide sozialen eta giroaren laguntza eta babes guztiak izango ditu berekin; haur elebidun hauek, horrela, haurtzarotik beretik hobeki menderatuko dute gaztelania; eta euskara, berehala, horien bigarren hizkuntza bilakatuko da. Bestalde, euskaldun batentzat ezkontza mixto bat egiteko probabilitatea gero eta handiagoa da euskaldunen proportzioa txikiagotuz doan neurrian. Honela, piskaka-piskaka, belaualdi-etena sortzen ari da euskararen ezagutza eta erabilereakiko, gorago azaltzen genuena. Eten bizkortua eskualde gutxien euskaldunetan, non erabilera-aukerak gutxiago diren eta euskara ama-hizkuntza legez transmititzea ia ezinezkoa gertatzen den; non bigarren mailako sozializazioa gehiengoaren hizkuntzan egiten baita da eta gaztelaniak komunikabideak erabat hartuak baita ditu.

Euskaldunen portzentaiak adin-talde desberdinetan

Adina	Jaioturtea	Populazio osoaren gain	Bertakoen gain	Bertako gurasoak dituzten bertakoen gain
75 <	1908az aurretik	41,5	52,9	58,1
65-74	1908-1917	39,4	54,1	62,1
55-64	1918-1927	30,9	43,4	48,4
45-54	1928-1937	27,2	40,1	48,4
35-44	1938-1947	25,6	38,0	42,4
25-34	1948-1957	23,5	30,5	39,6
18-24	1958-1964	20,8	23,5	35,3

Euskararen egungo egoera betebeharruntzionaleri dagokienez, hau da, biztanle aldetiko ezagutza orokortuari eta lehentasunezko

ez du esan nahi, une honetan saiatzen ari ez direnik edo gerora saiatuko ez direnik.

Une honetan, populazio-talde desberdinetako saio frustratuei errebista pasa nahi diegu eta euskararen ikaskuntzan arrakasta eta porrota zein faktore edo aldagairi dauden lotuago aurkitu nahi dugu.

Gipuzkoan jaiok dira euskararen ikaskuntzan arrakastarik handiena lortzen dutenak, arabarrak jarraitzen zaizkielarik.

Euskalduntzeko ahaleginean porrot egiteko probabilitate txikiagoak agertzen dituzte bertako garbiek ere, eta are mixtoek, marginalek edo etorkinek baino.

Gizonezkoentzat eta emakumezkoentzat ez dira desberdinak euskaldun bihurtzeko saioan frakasatzeko probabilitateak. Baina desberdinak dira, eta era esanguratsuan, adinaren arabera. Beste aldi batzutan bezalaxe, 45etik 54erako tartea adin kritikoa gertatzen da. Tarte horretan eta horren gainetik aurkitzen direnek, 35etik 44 urtera bitartekoek baino askoz ere maiztasun handiagoz porrot egin dute, 35etik 44erakoak, hain zuzen ere, gehienik euskaldundu direnak direlarik.

Baina oraindik erabakiorragoa gertatzen da ikasketa-maila. Berau igo ala, asko igotzen da euskalduntzea lortzeko probabilitatea ere, ia-ia bikoiztera iristeraino.

Egin-en irakurleek, *El País* ez beste edozein egunkariaren irakurleak baino gazteagoak eta ikasketa-maila garaiagokoak, izan dute arrakastarik handiena euskararen ikaskuntzan. Ondoren, *El Diario Vasco*-renak datoz eta berehala, kideko maila batean, *Deia* eta *El País*-en irakurleak.

Bistan denez, arrakasta edo frakasoak ez du irakurtzen den egunkariak erabakitzen, eta honela haiekin zerikusirik baldin badu, egunkari jakin batzuen irakurketari lotuta dauden beste aldagai batzuzengatik da.

Honaino, euskarak gertakari sozial bezala aurkezten duen zati-
ketaren azterketa; azterketa partziala nahitaez, zenbat eta zenbat
aurpegi edo dimentsio aurkezten dituen hark kontutan hartzen
bada.

2.3. Gertakari sozial desegituratua

2.3.1. Hizkuntza egituratuaren ezaugarriak

Hizkuntza baten inguruan portaera batzu nabaritzen direnean, helburu bezala haren superbizipena bermatzea eta une jakin batean gizarteak haren gain ezartzen dituen funtzioak garatzea bilatzen dutenak, orduan hizkuntza hori egituratua dago. Hizkuntza oro-ren eginkizunik jatorrena, giza-talde edo gizarte bateko kideen artean mezuen komunikazio edo elkartrukerako tresna izatea da.

Beraz, bere superbizipena bermatu eta bere eginkizun nagusia bete nahi duen hizkuntza batek, subjektuen portaera zenbait puntutan erregula eta batera dezan arau-sail bat behar-beharrezkoa du. Adibidez:

- hizkuntzaren *ezagutza orokortua*, gizarte horretako kideen aldetik;
- hizkuntzaren *transmisioa* belaunaldi batetik bestera, famili barnean;
- bakarkako erabilera*, pentsaketa eta barne-komunikaziorako hizkuntza bezala: ama-hizkuntzarekiko leialtasuna;
- famili erabilera*: famili barnean hizkuntza horretan hitzegiten da, seme-alabei txikitandik irakasten zaie, berorretan baitaiatzen dira (jartzen zaie izena);
- erabilera soziala*: kalean erabiltzen da ⁵,
azokan erabiltzen da,
eskolan erabiltzen da,
lanean erabiltzen da,
administrazioan erabiltzen da,
elizan erabiltzen da.

Hemen aipatutako elementuetako batzuk «betebehar funtzional»en edo «betebehar estruktural»en kategoria har dezakete hizkuntzaren superbizipenerako.

Betebehar funtzionala da, hizkuntzaren superbizipenerako beharrezkoa den baldintza orokortu oro⁶. Aurkitu ahal izateko, na-

hikoa da galdera honi erantzuna ematea: *zer egin behar da* hizkuntza baten superbizipena babesteko? Gure ikusmoldearen arabera, bi gauza:

1. *Haren ezagutza* populazio osora zabaldu.
2. Hizkuntza horren *lehentasunezko erabileraren* aldeko aukera egin.

Beraz, hizkuntza batek bere epe luzerako superbizipena segurtaturik izango du:

- populazio osoak *bere egiten duenean*,
- elkarkomunikaziorako *nahiena denean*.

Baldintza jakin bat betebeharrak funtzionala izateko, horren ezabaketak edo ausentziak honako ondorio hauek sortu behar ditu:

- hizkuntzaren desagerpen osoa,
- berorren egiturazko elementuetako baten (hots, betebeharrak estrukturaletakoren baten) aldaketa.

Gure ustez, honako tesi hau defenda daiteke: gizarte jakin baten kide guztiek bere egiten ez duten hizkuntza, edo eta denek jakin arren elkarren arteko komunikaziorako nahiena ez dena, luzarora desagertzera deitua dago. Badakigu, prozesu soziolinguistikoak luzeak eta geldiak direla. Agian horrexegatik, harritu egingo du norbait gure tesiak. Halere, eritzi hobez onartuko luke, aipaturiko bi betebeharrak funtzionalen presentzi edo ausentzi mailako aldaketak transformazio garrantzitsuak sortuko lituzkeela egiturazko edo estrukturaletan, luzarora hizkuntzaren bizitza janzango lirakeenak.

Betebeharrak estruktural—az «hizkuntzaren superbizipenerako beharrezkoa den ekintza-jarraibide oro» ulertzen dugu. Horren zehazpena, honako galdera honi erantzunez egin daiteke: *Nola ibardun behar da* hizkuntzaren betebeharrak funtzional horiek lortzeko, edo bestela esanik, haren ezagutza orokortua eta lehentasunezko erabilera lortzeko?

Helburu hauek lortzeko bideak dira:

- hizkuntza etxean transmititzea, lehen mailako edo arautu gabeko sozializazioarekin batera,

- hizkuntza ofizial bihurtzea,
- hizkuntza, sozializazio formal edo bigarren mailakorako aukeratzea,
- mass-media*—etan erabiltzea,
- horren eginkizun pragmatikoa bultzatu eta indartzea.

Analisi estruktural-funtzionalistaren axiometako bat da egituraren eta funtzioen artean elkarrekintza estua dagoela⁷. Era berean baieztatu genezake betebeharrak funtzionalaren eta egiturazkoen interdependentzia. Eta egiturazko aldaketek aldaketa funtzionalari erantzuten dietelako tesia⁸ betebeharrak funtzionalen eta egiturazkoen arteko «flirteo» batez hobeki argi daiteke. Hau bat dator, gogoan, hizkuntzaren baldintza bat betebeharrak funtzionala dela baieztatzen ahal izateko ezarri dugun bigarren baldintzarekin: hots, horren ezabaketak edo ausentziak aldaketaren bat sortu behar duela hizkuntzaren elementu estrukturaletako batean. Bi betebeharrak interdependentziaren beste argibide bat, betebeharrak funtzionalak nola lor daitezkeen mugatzen dutenak egiturazko betebeharrak izateak ematen digu.

Argitze-aldera, demagun ondoko prozesu hau, non betebeharrak estrukturalak eta funtzionalak sartzen bait ditugu. Hizkuntza baten ezagutza ez da ja orokorra eta erkidea gizarte bateko kide guztientzat (betebeharrak funtzionalak); haur guztiek hura gurasoengandik hartzea eta hartan sozializatzea ezinezkoa izango da, eta honek hezkuntza sisteman eta *mass-media*—etan aldaketak ekarriko ditu (egiturazko betebeharrak); honek, bere aldetik, hura ezagutzen eta erabiltzen dutenen gutxitzea ekarriko du (betebeharrak funtzionalak); ondorioa, hizkuntza gorpil zoroaren dinamikan sartzea izango da, haren superbizipena arrisku larrian jarritz.

2.3.2. Euskararen desegituraketa

Eta orain euskarari gagozkiolarik, berriz esan behar dugu, desegituratuta edo laster desegituratzeko zorian dagoen gertakari sozial bezala agertzen dela. Euskaraz ez daki Euskal Herriko populazio osoak. Helduen artean % 25etik 30era dira hura ezagutzen dutenak. Horregatik, euskara erabiltzeko euskal hiztunek benetan

dituzten aukerek ez diote ihardesten haien borondate edo aukera pertsonalari; euskaldunen kopurua hain urria izateak murriztu egiten ditu euskaraz mintzatzeko solaskideak aurkitzeko erak. Zailtasun hauek areagotu egiten dira euskaldun-dentsitate txikiagoko eskualdeetan. Hau da eskualde erdaldunetan bizi diren euskaldunberri askoren drama, euskaraz beren irakaslearekin edo ikaskideekin bakarrik mintza bait litezke. Era honetan, euskaldun-

Euskaraz mintzatzaren den populazioa, eskualdeka

	Gizonezkoak	Emakumezkoak	Guztira
KOMUNITATE AUTONOMOIA	340.025	356.670	696.695
ARABA			
Kantaurialdea	1.429	1.556	2.985
Gorbeia inguruak	1.054	972	2.026
Arabako Lautada	12.111	12.055	24.166
Mendialdea	44	53	97
Errioxa	109	105	214
Ibarrak	59	52	111
	<hr/> 14.806	<hr/> 14.793	<hr/> 29.599
BIZKAIA			
Gaminiz-Mungia	9.686	9.644	19.330
Gernika-Bermeo	18.026	18.342	36.368
Durungaldea	20.699	21.268	41.967
Markina-Ondarroa	12.079	11.925	24.004
Arrati-Ibaizabal	6.096	5.975	12.071
Enkartzazioak	908	1.103	2.011
Bilbo Handia	77.167	84.855	162.022
	<hr/> 144.661	<hr/> 153.112	<hr/> 297.773
GIPUZKOA			
Deba Garaia	20.749	20.807	41.556
Deba Beherea	19.799	20.743	40.542
Urola-Kostaldea	25.008	24.067	49.075
Goierri	20.353	20.598	40.951
Tolosaldea	17.704	17.095	34.799
Donostialdea	66.028	73.544	139.572
Bidasoa Beherea	10.917	11.911	22.828
	<hr/> 180.558	<hr/> 188.765	<hr/> 369.323

erabilerari dagokienez, mendetan jasandako desegituratze-prozesu baten ondorio bezala ikusi behar da. Betebehar funtzionalen eta egiturazkoen arteko elkarrekintz jokoaren ondorioz gertatutako prozesua, batzuetan eta besteetan izandako transformazioak elkarrekin elikatzen aritu direna.

Baina euskararen desegituraketa hau nabarmena da baita, eta agian era argiagoan eta esanguratsuagoan gainera, egiturazko bete-beharretan ere. Era esanguratsuagoan, zeren euskararen gaurrengungo egoerak lagun bait diezaguke haren funtzioetan gertaberri diren aldaketak explikatzen eta etorkizunean gerta daitezzenak detektatzen edo aurrez aurre.

Etenak edo desjarraitasunak

Egiturazko bete-beharrei dagokienez, euskararen desegituraketa, esan genezake, honen ezagutza eta erabilera mailako jarraibideetan agertzen diren etenetan, desjarraitasunean eta tinkotasunik ezean nabaritzen dela. Lehen aipatutako egiturazko bete-behar desberdinei jarraituz, bete-behar funtzionalak arriskuan jar ditzaketen edo, hobeki, egungo egoera okerrago dezaketen, eta beraz saihestu egin behar diren desjarraitasun edo eten mota desberdinak zehatz genitzake:

- familiako desjarraitasuna*: gurasoengandik seme-alabengana transmitiorik eza. Gurasoak mintzatzen dira euskaraz (edo mintzatzen ziren beren bizian), seme-alabak erabiltzen ez duten bitartean;
- belaunaldiarteko etendura*: belaunaldi batetik bestera euskaldunen proportzioa gutxitzea;
- familia-kaleen desjarraitasuna*: etxean euskaraz egiten da, baina telebistak, irratiak eta egunkariak gaztelania sartzen dute bertan;
- lehen sozializazioaren eta bigarrenaren arteko etendura*: haurrak etxean ikasten du euskara, bere lagunekin erabiltzen du hori lehen haurtzaroan, baina eskolan gaztelania bakarrik dago;
- hizkuntza errealearen eta ofizialaren arteko desegokitasuna*:

euskara mendetan zehar euskaldunen gehiengoaren hizkuntza izan da eta ez du hizkuntza ofizialaren ezagutzarik izan Administrazio zentralistaren aldetik. Orain minoritarioa da eta ofizialtasuna ezagutu zaio. Baina ezagutza hori, ofiziala gehiago da benetakoa baino;

- geografi etendura*: eskualde batzutan populazioaren gehien-goak berea du euskara; beste batzutan, ordea, aspaldi desagertu zen eta eskualde horietako euskaldunberriak populazio euskaldunetik *isolaturik* aurkitzen dira;
- eginkizun pragmatikotik sinbolikora iragatea*.

Eginkizun sinbolikoaren ondorioak

Puntu honetara heldurik, egoki deritzogu eginkizun pragmatikotik sinbolikorako iragapen honi buruz, edo hobeki agian, euskararen eginkizun sinbolikoaren agerketari buruz, kontsiderazio sail bat egiteari. Has gaitezen esanaz, eginkizun pragmatikotzat, gorago hizkuntza ororen eginkizun nagusi bezala aipatzen genuena ulertzen dugula: elkarkomunikaziorako tresna izatea, alegia. Eginkizun sinbolikoak zera adierazten du, hizkuntzak talde, etnia edo herri bateko gizabanakoak identifikatzeko balio duela.

Hizkuntzak, komunitate bateko kideen arteko komunikaziorako jaiotzen dira. Hauxe da haien eginkizun ageria: denek bilatzen eta aitortzen dutena. Geroago konturatzen dira gizabanakoak haien hizkuntza ez dela aditzen beste talde edo komunitateetan eta beraiena dela soil-soilik. Honela, hura elementu desberdintzaile eta identifikatzaile bezala ikusten hasten dira. Kalitate hau, hasiera batean, ez da intentziozkoa ez eta ezagutua ere, baina hizkuntza horren hiztunek horretaz jabetuz bukatzen dute, bestelako hizkuntza duten jendeekin harremanetan hasten direnean bereziki. Behin ezagutuz gero hizkuntzaren eginkizun sinboliko hau taldearen elementu berezgarri eta identifikatzaile bezala, litekeena da, batez ere aurkako giro batean, hizkuntzak *eginkizun integratzaile*a bereganatzea; taldea integratu eta kohesionatzea, horrekin batera nahitaez auzo-taldeetatik urruntzea datorrela lehen aldi batean⁹.

Euskara mendeetan zehar euskal populazioaren sektore ga-

rantzitsu batentzat eta Euskadiko geografi eremu handietan bere eginkizun pragmatikoa galduz joan dela, ez da sekretua inorentzat. Prozesu hori nola gertatu den, hori bai, hori eztabaidagai izan daiteke. Baina akordio batetara iristea ezinezkoa izango litzateke, prozesuan parte hartu duten faktoreetako bakoitzak zein neurritan eragin dion hari erabakitzeke orduan. Hona hemen faktore horietako batzu: erabaki politikoak, gaztelaniaren konkurrentzia, migrazio-mugimenduak, garapen ekonomikoa, mekanismo ideologikoak, etab., etab.

Ez gara orain sartuko faktore desberdin horien ebaluazioan, eztabaida agor batetan murgil gintezke eta. Gehiago interesatzen zaigu prozesua eta honek ginderamatzan itzulirik gabeko geltokiarren berri jakin eta handik itzultzeko bidea asmatzea.

Bistakoa da, urte luzetan, gaztelania euskarari bere eginkizun pragmatikoa kenduz joan zaiola. Ez da harritzekoa, denok gaztelaniaz badakigunez, euskararen beharrik ikusten ez duten» giza-kiak egotea. Hizkuntzaren eginkizun pragmatikoa besterik ikusten ez duenarentzat, euskara alferrik dago, hartan gaztelaniak kendu bait dio lekua. Euskara Euskal Herrian elementu identifikatzaile eta berezgarri bezala ikusten dutenak, aldiz, asaldatu eta aurka altxatuko liriteke honelako baiezen baten aurrean. Euskararen eginkizun sinbolikoak, berez justifikatuko lituzke haren superbizipena bermatzeko beharrezko diren ahalegin guztiak.

Perpaua alderantziz jarriz baieza daiteke, alegia, euskararen eginkizun pragmatikoaren minimizazioaren aurrean hura bertan behera uztearen alde daudenek ez dutela talde desberdinu bat osatzen dutelako kontzientzia handirik erakusten; beste modu batean esanik, oso nazio-kontzientzia argala dutela.

Euskarari izendaturiko eginkizun berriak, aldaketa bat eramango du berekin betebeharrak funtzional eta egiturazkoetan. Jadanik ez da beharrezkotzat ematen hura biztanle gehienek ezagutzea, eta haren erabilera folklore mailara bazterturik gera daiteke. Nahikoa da gutxiengo bat egotea, hondar bat, euskararen su sagartua gordeko duena. Hori bai, mundu guztiak bat etorri behar du, galdu ezin dugun bitxi arraro eta baliotsua dela, kontinenteko hizkuntzarik zaharrena dela euskara, hizkuntza jatorrikiderik ez duena, eta honek gure aintzinasunaren eta auzo-herriekiko desberdintzapenaren lekukotasuna ematen duela.

Eta hori frogatzeko, eginkizun berriarekin adosago dauden egiturazko portaera—eredu berriak sortzen dira:

- euskaraz abesten da, hitzak ez ulertu arren,
- seme-alabei euskal izenak jartzen zaizkie,
- adiskideek «agur» esanaz agurtzen dute elkar,
- ospakizun publikoak euskarazko agur batez hasten dira,
- herri erdal hiztunak betiereko «arinaiztarrez»¹⁰ betetzen dira.

Baina, bete ote dezake hizkuntza batek bere eginkizun sinbolikoa, pragmatikoaz ahazturik? Zein neurritaraino labur daiteke haren erabiltzaileen proportzioa, hark elementu identifikatzaile eta berezgarri bezala balio izateko duen ahalmena galdu gabe?

Beste era batera planteaturik: noraino izan daiteke inkoherentea, euskararen eginkizun sinbolikoa aitortu ondoren berori eza-gutu eta erabiltzeko bere esku dauden bideak hartzen ez dituen gizakia? Politikoki antolaturik dagoen herri honek, zenbateraino askiets dezake euskararen eginkizun sinbolikoa, eginkizun pragmatikoa berreskuratzeko martxan jarri gabe?

Funtzio pragmatikoaren bila

Hau da gaudeneko puntua. Euskal Herriko hainbat sektore garrantzitsu kontzientzia hartzen ari dira, beharrezkoa dela euskararentzat eginkizun pragmatikoaz birjabetzea, hori dela bide bakarra haren superbizipena bermatzeko.

Une honetan fenomeno—sail bat sartzen da ihardunean, egitura—analisitik hartutako zenbait kontzepturen bidez, «egitura utopikoak» eta «egitura idealak» deritzenen bidez esate baterako, explika daitekeena.

Egitura utopikoak esatean, eredu arauemaile berezi batzu ulertzen ditugu: instituzionaldu gabe egon arren, fideltasuna eskatzen dutenak ideal instituzionalduak diren aldetik.

Egitura idealak, sistema jakin batetako kideen ustez beraien edo besteen portaera *gidatu behar*ko luketena egiturak dira (egiturak, hau da, eredu edo arauak). *Erreal* edo *benetakoetatik* berezten

dira, noski, hauek sistemako kideak egitez jarraitzen zaizkien egiturak bait dira.

Kontzeptu hauek, une honetan euskararen inguruan gertatzen ari dena zertxobait ulertzen lagun diezagukete.

Egitura utopikotzat har ditzakegu, jomuga bezala elebakartasun euskalduna, euskararen ezagutzaren eta erabileraren hedakuntza Euskadiko biztanleria osora, edo besterik gabe elebitasunezko egoera bilatzen duten aspirazioak. Ideal hauek euskal populazioaren sektore zabal batek onartuak dira eta fideltasuna eskatzen dute ideal instituzionaldu diren heinean.

Askori ezin iritsizkoak irudituko zaizkie, eta honek, batzutan, erraztu egiten du haien onarpena. Honi esker, hobeki betetzen dute beren eginkizuna: sistemako egitura instituzional errealak ulertzen eta onartzen lagundu, eta, egiatan, igurikapen edo expektatiba ez hain ertzeoekin konformatzea ekarriko duela espero den giroa.

Era honetan, jendea pretago egotea lortzen da, honako hauek bezalako neurriak onartzeko: euskararen obligaziozkotasuna eskolan, euskararen presentzia ospakizun publikoetan eta komunikabide sozialetan, hura ezagutzearen obligaziozkotasuna postu edo kargu jakin batzutarako, hura ezagutzea meritutzat kontatzea oposizioetan, etab.

Neurri hauek guztiak egitura instituzionalduak besterik ez dira. Herri batek eta haren gobernuak erabaki hauek hartzen dituztenean, benetan egiten ari direna itzulbidea hastea da, euskararen berregituraketa berri bati ekitea.

Euskara berregituratzeko erabide bat egokia izango da, baldin eta haren egiturazko betebeharreri eragitea erabakitzen badu. Hor eraso behar da, egiturazko betebeharren transformazioaren bidez funtzionalak (h.d., ezagutza orokortua eta lehentasunezko erabilerak) aldatzea lortzeko. Horrela, euskararen superbizipena bermaturik egoten hasiko da, eginkizun pragmatikoa betetzeko ahalaren bereskurapenari esker.

Euskara irakaskuntzan sartua

Euskarak jasan duen desegituratze-prozesuaren, edo hobe,

jasan dituen desegituratze-prozesu desberdinen azterketa konkretua gorago aipatutako eten-mota desberdinei banaka-banaka jarraituz egin daiteke.

Belaunaldiarteko etendura behar hainbat egiaztatuta gelditu da, euskara gertakari sozial minoritario bezala aurkezterakoan, belaunaldi desberdinen adina gutxitzearekin batera euskaldunen portzentaiak behera egiten duela adierazi dugunean.

Familia-kalea desjarraitasunak ez du aparteko azalpenik behar. Nahikoa da oroitaraztea, Komunitate Autonomoan argitaratzen diren zazpi egunkariak gaztelania erabiltzen dutela. Horietako bik bakarrik, eta horiek ere proportzio eskasean, sartzen dute euskara. Entzuleriarik handieneko irratiek ere, Herri Irratia eta jaioberria den Euskadi Irratia salbu, gaztelaniaz egiten dituzte beren emankizunak. TVErentzat euskararik ez dago, anekdota folkloriko hutsa da hori. Halere, ez ginateke zuzenak izango, duela urte batzutatik hona, arlo honetan egituratze-prozesu azele-ratu bat ematen ari dela esango ez bagenu. ETB martxan jartzea urrats erabakiorra izango da egituratze-prozesu honetan.

Lehen sozializazioaren eta bigarrenaren arteko etendura guztizkoa izan da. Eskola publikoak eta pribatuak osoro gaztelaniaz ematen zituzten beren irakaskizunak. Euskara eskolan, ausente ezezik, debekatua ere bazegoen eta, gehiago oraindik, bazenik ere isildu egiten zen intentzio osoz.

Alor honetan, beraz, desegituraketa guztizkoa zen. Beraz, gure azterketa irakaskuntza formaleko eredu desberdinetan euskara sartzeari lotu beharko zaio. Leku-faltaz, ezina zaigu zentru-moten, lurralde historikoen eta herrien arabera datuak banatzea.

Euskara irakaskuntza formaleko erdiko eta azkeneko etapetan sartzeari, hori eskolaurrean eta OHOn egitea baino esanahi eta garrantzi gutxiagokoa dela deritzogu. Horregatik, etapa honetan jarriko dugu gure atentzioa, lau irakaskuntz eredu-tako bakoitzean ikasmaita bakoitzeko dauden gelen portzentaia aztertuz:

- irakaskuntza gaztelaniaz, euskararen asinaturarik gabe,
- irakaskuntza gaztelaniaz, euskararen asinaturarekin (A eredu)
- irakaskuntza elebiduna (B eredu)

—irakaskuntza euskaraz, gaztelaniaren asignaturarekin (D eredu)

Eskolaurreko eta OHoko ikasmaita bakoitzeko eskola-gelen banaketa (%etan) irakaskuntz ereduaren arabera¹¹, 1982-1983 ikasturtean

		Euskararik gabe	A Eredua	B Eredua	D Eredua	Guztira	Gela-kopurua
Eskolaurrea	1.	14,5	38,8	23,0	23,6	100	1.198
	2.	12,7	44,2	20,6	22,6	100	1.209
O.H.O.	1.	13,7	49,3	15,2	21,8	100	1.478
	2.	14,2	56,8	10,9	18,2	100	1.333
	3.	14,3	60,2	6,9	18,6	100	1.327
	4.	17,0	62,4	4,4	26,2	100	1.281
	5.	19,9	62,9	3,0	14,2	100	1.279
	6.	22,2	63,2	3,2	11,4	100	1.321
	7.	23,1	63,9	3,0	10,1	100	1.281
	8.	26,4	62,2	2,4	9,0	100	1.232

Eskolaurreko eta OHoko ikasmaita bakoitzean eta guztietan garaile den eredu A eredu da, non euskara asignatura bezala bazarrik sartzen den; ez dugu oraindik benetako ikasketak emaitzen berririk.

Goiko mailetatik behekoetara jaitsiz goazen neurrian, B eta D ereduatan diharduten gelen proportzioa gehituz doa; honek, azken urteotan irakaskuntza elebiduna eta euskarazkoa gero eta gehiago sartzen ari dela erakusten du. Bereziki ohartzekoa gertatzen da B ereduak azkeneko 3 urteotan duen goraka progresiboa.

Arrazoizkoa dirudi, B eta D ereduak euskaldun osoak sortuko dituztela espero izateak. Arikuspen hau betez gero, eta datu hauen arabera, bere lehen mailako ikasketak sei urte barru amaituko dituen belaunaldiko euskaldun-tasa, lehen aldiz gure historian, euskal populazio osokoaren berdina edo handiagoa izango da. Honek esan nahi du, funtsezko aldaketa bat gertatuko dela orain arte ohartutako joeran: belaunaldirik gazteenak, tartekoak baino euskaldunagoak izango dira.

Hezkuntz sistemaren ekarpen honek gehituz jarraitzen badu eta komunikabide sozialen (telebistaren, irratiazen eta prentsaren)

laguntza hartzen badu, erdaldun familietako euskaldunei euskaraz bititzeko ahalbidea emanaz, balunaldi bat edo biren buruan segurta liteke euskararen superbizipena.

Antzeko ondorioetara eramango gintuen, agian apur bat moderatugoetara, eredu desberdinetako ikasle-banaketaren azterketak ere, izan ere proportzioak ez bait dira nabariki desberdinak.

Eskolaurreko eta OHoko ikasmaila bakoitzeko ikasleen banaketa (%etan) irakaskuntz ereduaren arabera¹¹, 1982-1983 ikasturtean

		Euskararik gabe	A Eredua	B Eredua	D Eredua	Guztira	Ikasle-kopurua
Eskolaurrea	1.	14,53	41,51	22,33	21,63	100	33.587
	2.	12,79	47,44	19,37	20,40	100	36.620
O.H.O.	1.	12,54	55,92	13,22	18,32	100	39.852
	2.	13,37	59,98	9,74	16,91	100	40.754
	3.	13,65	63,61	56,73	16,89	100	39.299
	4.	16,05	64,88	4,03	15,03	100	39.043
	5.	18,59	65,62	2,85	12,94	100	40.038
	6.	21,26	65,67	2,73	10,34	100	40.822
	7.	22,43	65,36	2,91	9,30	100	39.369
	8.	23,89	64,93	2,50	8,68	100	36.679

Familiako desjarraitasuna

Azkenik, arreta gehixeago eskaini nahi genioke *familiako desjarraitasunari*. Honekin hizkuntza ororen transmisio-prozesu normalari gagozkio, hots, gurasoengandik seme-alabetara famili giroan egiten denari. Familia izan da urte askotan euskararen azken gordeleku edo gaztelua. Familian, hain zuzen ere, lortu du bizirik irautea.

Halere, aipatu dugu gorago nola gurasoak gero eta gehiago utziz joan diren, euskara seme-alabei ama-hizkuntza bezala transmititzeari.

Famili bizitza iragaten den giroan euskara presente ala ausente egoteak guraso euskaldunen aldetiko hizkuntza seme-alabengantzeko praktikan zerikusirik izan zezakeela jakinik, gizabanako-tipologia berri bat eraikitzeke datu bat gehiago bezala bildu dugu,

euskara ukitzen aritu diren egituratze- edo desegituratze-prozesu desberdinen islada legez.

Hona hemen ondorioztatutako 12 tipo eta horien explikazioa.

Euskararekiko 12 erlazioa-tipoen explikazioa

Tipoak	Giroa	Gurasoek bada- kite mitzatzen	A.H.T.	Subjektuak ba- daki mintzatzen
1.	Euskalduna	Bai	Euskarazkoa	Bai
2.	»	»	»	Ez
3.	»	»	Erdarazkoa	Bai
4.	»	»	»	Ez
5.	»	Ez	»	Bai
6.	»	»	»	Ez
7.	Erdalduna	Bai	Euskarazkoa	Bai
8.	»	»	»	Ez
9.	»	»	Erdarazkoa	Bai
10.	»	»	»	Ez
11.	»	Ez	»	Bai
12.	»	»	»	Ez

Lehen sei tipoak beren giroan euskaraz egiten delako ezaugarritzen dira; beste seiak, aldiz, euskararik egiten ez den ingurunean bizitzeagatik. Taularen lehen erdiko tipoen eta bigarrenen arteko diferentzia bakarra hau denez gero, goiko erdia explikatzen gara.

Kontutan hartu dugun bigarren datua, gurasoetako batek euskaraz egiten ba ote zekien izan da. Baiezkoan, hura seme-alabei ama-hizkuntza bezala transmititzea, edo ez transmititzea, gerta zitekeen. Azkenik, datu hauei beste bat eransten zaie: inkestatuek euskaraz jakitea ala ez jakitea.

Ikus ditzagun, beraz, bana-banaka, lehen sei tipoak eta azal dezagun horien edukina:

1. Gurasoek transmititu zioten euskara eta berak gordetzen du hori oraindik.
2. Gurasoek transmititu zioten euskara, baina berak galdu egin du.

3. Gurasoek bazekiten euskaraz, baina ez zioten transmititu beren haurrari ama-hizkuntza bezala, eta honek geroago ikasi zuen.
4. Gurasoek bazekiten euskaraz, baina ez zioten irakatsi etxean beren haurrari eta honek ez zuen bere aldetik ikasi.
5. Gurasoek ez zekiten; beraz, ezin zuten hura transmititu, baina semeak, edo alabak, bere kontura ikastea lortu zuen.
6. Gurasoek ez zekiten eta haurrak ez du ikasi.

Lehenengo tipoak euskararen egituraketa mantendu egiten dela adierazten du.

Bigarrenak, desegituratze-prozesu indibiduala agertzen du, edo berdina dena, oraingo belaunaldian gertatzen dena.

Hirugarrenak, aurreko belaunaldian galdutakoa berreskuratzeko edo berregituratzeko mugimendu bat adierazten du egungo belaunaldian.

Laugarrena, familiako atzerapen bati edo, beste hitzez, aurreko belaunaldian sortutako desegituraketa-prozesu bati dagokio.

Bostgarrenak, familia erdaldun batetatik datorren gizabanako baten euskalduntzea adierazten du, edo gauza bera dena, euskararen hedakuntz prozesu bat erakusten du.

Seigarrenak, famili mailan euskara ausente dagoeneko egoera isladatzen du, zeinak, giro erdaldun bati loturik, euskararen ausentzia emango bait liguke.

Euskal Komunitate Autonomoko populazioa nola banatzen den hamabi tipo hauetan ikusteak, gurasoengandik seme-alabenganako transmisioaren arloan zein diren euskara ukitzen duten egituratze- eta desegituratze-prozesu nagusiak agertuko digu.

Ondoko taulan, maiztasunik handieneko tipoak eta horien garrantzi erlatiboa agertzen dira, bai Komunitate Autonomo mailan eta baita Lurralde Historikoenean ere¹³.

Tipo nagusia, eta ia euskal populazioaren erdia hartzen duena, 12.a da, hots, *euskararen ausentzia osoa* adierazten duena, nola gizarte mailan hala famili eta gizabanako mailan ere. Subjektua euskararik hitzegiten ez den giro batetan bizi da, euskaraz ez zekiten gurasoengandik jaioa da eta bera ez da euskaldundu. Tipo hau

*Hiru Lurralde Historikoetako populazioaren banaketa,
euskararekiko hamabi tipoetan*

Tipoak	Araba	Bizkaia	Gipuzkoa	Komunitate Autonomoa*
1.	6,25	18,00	48,75	23,95
2.	—	—	—	—
3.	0,25	0,25	0,75	0,41
4.	2,25	2,50	3,75	2,88
5.	—	0,25	0,75	0,38
6.	7,00	4,50	15,50	8,38
7.	3,00	6,50	9,00	6,88
8.	—	—	—	—
9.	—	1,00	0,75	0,80
10.	5,25	7,75	8,00	7,53
11.	0,75	2,00	0,75	1,44
12.	75,25	57,25	20,00	47,36
	100,00 (400)	100,00 (400)	100,00 (400)	100,00 (1.200)

Iturria: Euskararekiko jarrerren inkesta.

* Aztapen bidez estimatua.

Araban eta Bizkaian da nagusi, ez Gipuzkoan, non % 20 bakarrik bait da.

Garrantziaren arabera, 1.a da bigarren tipoa; euskararen egituraketaren iraupena adierazten du berorren dimentsio hirukoitzean: indibidualean, familiazkoan eta gizartezkoan. Tipo honen barruan, euskal populazioaren laurdena sartzen da. Baina azpimarratu beharra dago, Gipuzkoan talde nagusi bihurtzen dela populazio gipuzkoarraren % 40,75ekin.

Bi tiporik ugariena muturretakoak izate honek, bipolarizazio bortitz bat dagoela iradokitzen digu, egituratutako euskararen munduaren eta euskara guztiz ausente duen munduaren artean.

Bi polo hauen artean, euskal populazioaren beste laurden bat gelditzen da, beste bi talde handitan bana litekeena: euskara egituratutik aldenduz joan direnak eta berorretara hurbiltzen edo itzultzen ari direnak.

Euskara egituratutik urruntzea, honako arrazoi hauek sortua izan daiteke:

1. Jatorrizko *ingurugiro sozialaren transformazioa*, edo eremu erdaldunetarako bizileku-aldaketa. Hemen aurkitzen da 7. tipoa, Komunitate Autonomoko populazioaren % 6,88k osatua. Tipo honek, halere, euskararekiko leialtasuna gordetzen du desfaboragarria den giro sozial batetan.

2. *Euskararen uztea edo galtzea* gizabanakoaren aldetik. Kasu honetan aurkituko lirateke bi tipo: 2.a eta 8.a¹⁴.

3. Guraso euskaldunek euskara *famili barruan ez erakustea* (4. eta 10. tipoak, populazioaren % 10,41 egiten dutelarik). Famili barruko transmisioaren uzteagatiko euskararen desegituraketa hau, giro sozial desfaboragarrian areagotu egiten da. Euskara giroan presente dagoenean, gizabanakoen % 12,1i ez zaio transmititzen; baina, giroa desfaboragarria denean, % 54,77k jasaten du transmisio-falta hau.

Euskara hurbiltzea edo euskararen berregituratze-prozesua ere hiru eratan gerta daiteke:

1. Eremu euskaldun batetan biziz: 6. tipoa da, % 8,38 biltzen dituen eta bi gauza hauek esan nahi ditzakeena:

— eremu euskaldun batetarako migrazioa,

— eremu euskaldunean irautea, bertako populazioaren kasuan, honek famili mailako euskararen desegituratze-prozesu gertaberri edo iragana eramango lukeelarik batera.

2. Euskarara *itzuliz*: 3. eta 9. tipoak hartzen ditu. Beren guraso euskaldunengandik hartu ez arren, beren kontura euskara berreskuratzen saiatu direnak sartzen dira hemen. Beraz, euskararen hedakuntz prozesu bat da, bai giro egokian edo baita giro desfaboragarrian ere. Lehen kasuan, euskaldunen seme-alabak izanik euskara heredatu ez zutenen % 12,36k berreskuratu du; bigarrenean, % 9,60k; beraz, ez dago esaterik, berreskuratze-mugimendu honetan giroa erabakitzailea izan denik gizabanako hauentzat.

3. Euskarara *indibidualki hurbilduz*: hemen sartzen direnak etorkinak izan daitezke, edo bertako erdaldunak edo euskaraz ez dakiten gurasoak dituztenak. 5. eta 11. tipoak dira, bien artean Komunitate Autonomoko populazioaren % 1,82 egiten dutelarik.

Hauek dira euskaldunberririk jatorrenak. Erdaldunen seme-ala-bentzat, euskaldun bihurtzeko probabilitatea handiagoa da giro sozial egokian (% 4,34), giro sozial desfaboragarrian baino (% 2,95).

Gure lanari mugak jarri beharrak ez digu uzten euskararen egituratze- eta desegituratze-prozesua zabalago azaltzen. Azkeneko tipologia honi dagokionez, taula estatistikoen eranskin bat eskaintzen dugu, non kategoria desberdinetako gizabanakoak nola banatzen diren aipatutako hamabi tipoetan azaltzen lagun dezaketen faktore desberdinek (jatorriak, famili jatorriak, sexuak, adinak, in-strukzio-mailak, irakurtzen den egunkariak, egoera profesionalak) zein eragin duten ikas bait daiteke.

¹ Une honetan, ama-hizkuntza bezala euskara izan zuen pertsona hartzen dugu euskalduntzat, euskara gorde ala galdu duen begiratu gabe. Beraz, euskaldun-berriek, ama-hizkuntza bezala «erdara» dutenen taldea gehituko dute.

² Euskaldunak esatean, ama-hizkuntzat euskara dutenez ari garela gogoratzen dugu; beraz, talde honetan ez dira sartzen euskaldunberriak.

³ Zifra hauek, kategoria bakoitzeko euskaldunen portzentaia adierazten dute. Beraz, Gipuzkoan jaiotako % 57,2 eta Egin-en irakurleetako % 38,8 euskaldunak dira.

⁴ Lehenago oharterazi denez, euskaldunberri hauen erdiak bakarrik izan dira behar hainbat euskaldunduak.

⁵ Kaleak gaurregun komunikabideak hartzen ditu: prentsa, irratia, ETB.

⁶ Hemen jaurtikitzen diren azterketa funtzionalaren kontzeptuen definizio desberdinak, Zientzi Sozialen Entziklopedia Internazionalako Marín J. Levy, Jr.-k sinatutako «Azterketa funtzionala» artikulutik harturik daude.

⁷ Horrek ez du esan nahi, noski, hizkuntza, gainera, prozesu dialektiko bartzuren pean ez dagoenik; formazio sozial baten gainegiturazko elementu legez, bere azpiegiturako instantziekin harreman estutan aurkitzen da; eta fase diakronikoek, tesiak eta antitesiak, egitura-funtzio erlazio sinkronikoan era erabakior eta sistematikoa intziditzen dute. Cfr. Chomsky eta beste.

⁸ Cfr. Hans Zetterberg.

⁹ Hauxe da William F. Sumner-en tesi ezaguna, *falk-way*-ek ezagututako sinbolizazio-prozesuak *in-group* (gu) eta *out-group* (haiek) deituekin eta hauei dagozkien urruntze-eta integratze-funtzioekin lotura hertsia duela dioena. Bat dator, baita, gatazka sozialaren urruntze- eta integratze-funtzioei buruzko Georges Simmel eta L. Coser-en tesiaren ere.

¹⁰ Euskara ba al dakiten galdetzean «Ikasten ari naiz» erantzuten dutenak dira «arinaiztarrak».

¹¹ Eusko Jaurlaritzako Hezkuntz Departamentuko Euskara-Zerbitzuak eskaintako behin-behineko datuen arabera geuk landua.

¹² Eusko Jaurlaritzako Hezkuntz Departamentuko Euskara-Zerbitzuak eskaintako behin-behineko datuen arabera geuk landua.

¹³ Beharrezko deritzogu ohartarazteari, alegia, Jarrerekiko inkestaren bidez lortutako datuetatik eratorri dela tipologia hau. Hemen agertzen diren euskaldunberriak, oso ongi euskaldundurik daude, hau da, guztiak errazki mintzatzen dira euskaraz. Horrela ez dugu harritu behar, euskaldunberrien proportzioak ozta-ozta gainditzen badu populazio osoaren % 3a.

¹⁴Jarrerekiko inkesta honetan, bi tipo hauek hutsik gelditu dira. Ezagutza eta Erabileraren inkestaren arabera, populazioaren % 1 baino gehixeago sailka liteke bi tipo hauen barnean. Konprenigarria da, euskararekiko jarreraren gaineko item-sail luze baten ondoren, inkestatuak hura galdu zutela aitortzeko uzkur egotea.